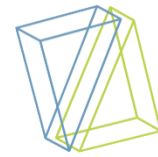

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

HIDDEN
DIMENSIONS

HIDDEN DIMENSIONS OF INCLUSION IN THE
YOUTH SECTOR –
Kvantitatív kutatási jelentés, Magyarország

Együttható Egyesület

Melinda Szentpétery-Nagy
info@egyutthato.eu

WWW.EGYUTTHATO.EU

Tartalom

1. A kérdőívfelvétel körülményei	2
2. Eredmények.....	2
2.1 Válaszadók által képviselt szervezetek jellemzői	2
2.2 A válaszadók jellemzői.....	8
2.3. Fogyatékoságbarát ifjúsági szolgáltatás?.....	11
2.4 Ifjúságsegítők előítéletei fogyatékos személyekkel szemben	15
2.4.1 Tudás/Nem tudás és attitűd.....	22
3. Hipotézisek	30
4. Bibliográfia.....	44

1. A kérdőívfelvétel körülményei

Az online kérdőíves kutatást 2021 őszén bonyolítottuk le. A kérdőíveket a survio.com felületén tudták elérni a válaszadók. A kérdőív kitöltők a 2017-2020 közötti időszakban ERASMUS plus ifjúság programba pályázó szervezetek, intézmények önkéntesei, alkalmazottai voltak. A kérdőív linkjét emailben küldtük ki a szervezetek számára, és telefonon hívtuk fel a szervezetek figyelmét a kitöltésre. Minden szervezetet egy alkalommal kerestünk fel telefonon, emailben akkor küldtük ki még egyszer a kérdőívet, ha nem találták meg a szervezetek a korábbi emailt. A válaszadás önkéntes volt, a mintavétel egyszerű véletlenszerű. Emailben és telefonon összesen 200 szervezetet kerestünk fel.

A kérdőívfelvétel során nehézségekbe ütközött a válaszadók megszólítása. Gyakran a telefonos megkeresés során már elutasítók voltak, említették, hogy a fogyatékosággal élő fiatalok/személyek nem célcsoportjuk, még akkor sem, ha az Erasmus+ ifjúság pályázati programja megkívánja inklúziójukat, mivel élethelyzetüktől függetlenül fiatalnak számítanak. A kérdőívet kitöltők alacsony száma tulajdonképpen ennek következménye lehet.

2. Eredmények

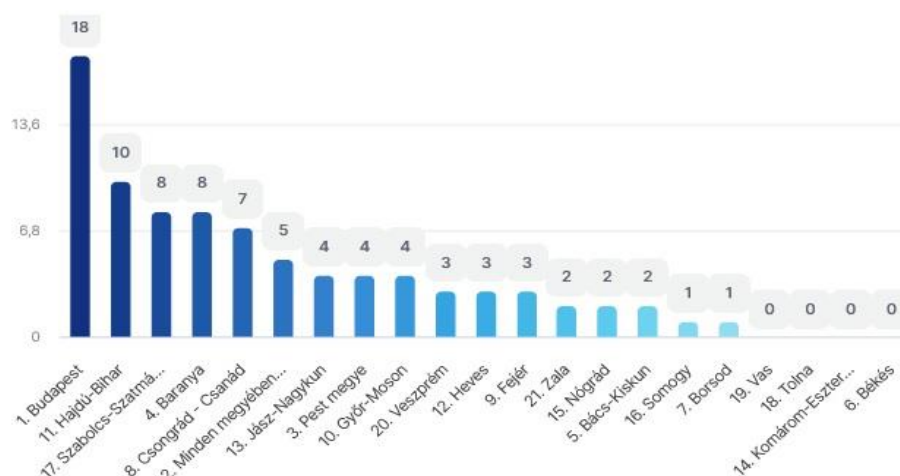
2.1 Válaszadók által képviselt szervezetek jellemzői

A kérdőívet összesen 71 fő töltötte ki, a tervezett 150 fő helyett, Magyarországon. A válaszadók 61,9% (44 fő) jelölte, hogy ifjúsági szervezetnél dolgozik vagy önkéntes, 28% (20 fő) mondta, hogy nem a fiatalok a fő célcsoport, de van ifjúságot célzó programjuk, és csupán 5,6% (4 fő) jelölte, hogy nem ifjúsági szervezatként pályázó; ezért a mintán az elemzéskor egyben kezeltük, kérdőív nem került kiselejtezésre.

A kitöltők az általuk képviselt szervezet működése területeként főként Budapestet jelölték meg, azonban majdnem minden megyéből érkezett legalább egy válaszadás, továbbá néhány országos hálózati szervezettől is (1. ábra).

Hol van ennek a szervezetnek a működési területe?

1. ábra Működési terület szerinti megoszlás

A képviselt szervezetek jelentős többsége (85,3%) civil szervezet, azonos arányban adtak választ vállalkozások és önkormányzati intézmények (5,9%-5,9%) és az állami intézmények alkalmazottai közül töltötték ki a legkevesebben (2,9%). Összevetve a teljes pályázói listával, hasonló megoszlás látható, tehát a pályázók túlnyomó része egyesület, alapítvány.

Szolgáltatásokat tekintve széles spektrumon mozog, hogy mi az, amit a különböző szervezetek nyújtanak fiatalok számára. Kutatási tervünkben definiáltuk, hogy mi az ifjúsági munka, és melyek a klasszikus szolgáltatásai, így a kérdőívben arra kérdeztünk rá, hogy nyújtanak-e ilyen szolgáltatásokat. A kitöltési utasítások jelezték, hogy milyen szolgáltatásokat tekintünk klasszikus ifjúsági szolgáltatásoknak.

Mielőtt erre kitérnénk itt összefoglalóan ismertetjük, hogy mi is az ifjúsági munka fogalma:

Az ifjúsági munka európai szinten az ifjúsági ügyek gyakorlatban megvalósuló területe, amelyhez kapcsolódnak a fiatalokat érintő kutatási tevékenységek, ifjúságpolitikai megoldások, a fiatalok minden napjait érintő kérdések. Az ifjúsági munka ezen értelmezése szerint a formális oktatási rendszer keretein belül is megvalósulhat, ha az adott tevékenységben való részvétel önkéntes, és olyan nem formális módszerekre épül, amelyek

hozzájárulnak a fiatalok személyes fejlődéséhez és társadalmi részvételéhez. Ebből a szempontból az ifjúsági munkát azok végzik, akik felelősek az ifjúsági szervezetek finanszírozásáért, vagy az ifjúsági irodák hálózatát tartják fenn, vagy a képzési követelményeken dolgozó szakértők, továbbá azok a szabályzatokat alkotó politikusok, akik meghatározzák ifjúsági tevékenységek törvényi kereteit (Nagy, 2016).

4

Magyarországon az ifjúsági munka a szociális munkából és a szociálpedagógiából fakad. A szociálpedagógiai tevékenység, amely alulról felfelé építkező fejlődés eredménye, és alapvetően kialakulása kezdetétől a társadalom hátrányos helyzetű rétegeit is felkarolta. A szociál pedagógiai az ifjúsági munka alapjának tekinthető, de a szociális munka szelleme hatja át. A pedagógiai hierarchia, és a kliens és a szakember közötti partnerség egyszerre határozza meg annak jellegét. Ehhez kapcsolódik az iskolán kívüli közösségi élet – művelődési házak, cserkészlet, úttörők, klubélet –, amely francia animációs technikákat is hordoz magában (Nagy, 2016).

Az ifjúsági munkára vonatkozóan nincs önálló nemzeti stratégia. A Nemzeti Ifjúsági Stratégiának mégis van egy alfejezete, amely az ifjúsági munka jobb elismerését, az önkormányzati ifjúsági munka kritériumrendszerének kidolgozását és az ifjúsági munka nevelési célkitűzéseinek erősítését szorgalmazza („...Hogy általuk legyen jobb!” *Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2009-2024*, 2009).

A jelenlegi ifjúságsegítői képzés BA-szintű; a program nevében azonban nem szerepel az ifjúsági munka; a közösség-szervezés BA program része, az ifjúsági közösségi koordináció specializációja az ifjúsági munka formális oktatási hátterét szolgálja (YouthWiki, 2022).

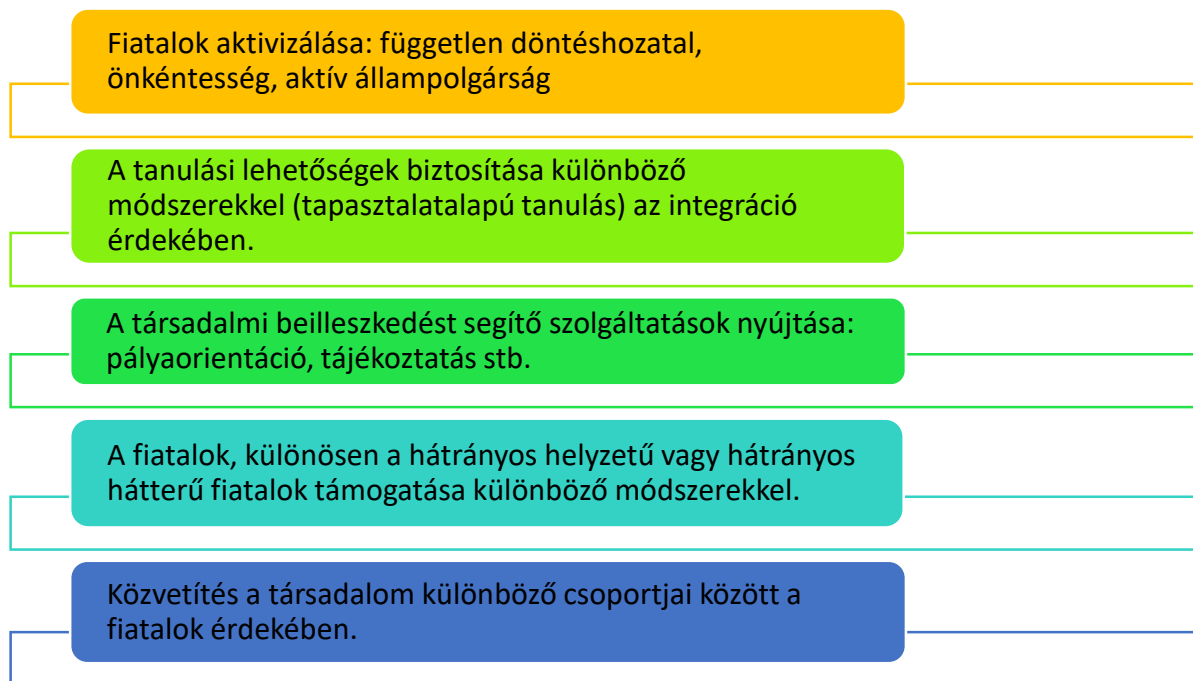
A képzésen után a szakma gyakorlása az ifjúsági civil szervezeteknél lenne lehetséges, akiknek működése kiszámíthatatlan a folyamatos finanszírozás hiánya miatt. A működés támogatása a helyi önkormányzatok döntésén múlik.

Ennek következtében a tevékenység elsősorban a projektek megvalósítására korlátozódik, és véleményünk szerint - a következő ábrán összefoglalóan megjelenő- a klasszikus ifjúsági munka szolgáltatásai nem valósulhatnak meg (2. ábra). Ezeket a szolgáltatásokat elsősorban a Nemzeti Ifjúsági Stratégia (2011), az Európai Ifjúsági Információs Charta (Európai Ifjúsági

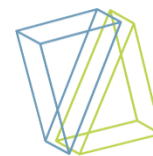
Információs és Tanácsadó Ügynökség, 2018) és Nagy Ádám (2016) munkája alapján neveztük meg a kérdőívben. A kérdést egy, a fentebbi dokumentumokban, írásokban expliciten nem megfogalmazott választási lehetőséggel egészítettük ki, ami kiemeli a fogyatékos fiatalok ifjúsági munkával való támogatását (3. ábra).

2. ábra Klasszikus ifjúsági szolgáltatások

A 3. ábra alapján megállapítható, hogy az önkéntesség és aktivitás növelése a leggyakrabban nyújtott szolgáltatás, és a legkevésbé jellemző a szervezetekre, hogy fogyatékossgal élő fiatalokat támogassanak heti rendszerességgel, szükségleteikhez adaptált módszerekkel. Meg kell jegyeznünk, ennél a kérdésnél, hogy a klasszikus szolgáltatások és a heti rendszeresség kitélt elképzelhető, hogy nem vették figyelembe a válaszadók, vagy a kérdés pontos értelmét nem értették meg, mert a válaszadás inkonzisztens a klasszikus ifjúsági szolgáltatások, az ifjúsági iroda, a bentlakásos programok tekintetében. Látni fogjuk, hogy nem állandóak ezek az arányok, pl. a nincsenek ilyen szolgáltatásaink állításra adott válaszok nagysága kérdésenként eltérő.

Az alábbi klasszikus ifjúsági szolgáltatói tevékenységek közül melyeket biztosítja heti rendszerességgel fiatalok (13-30 év között) számára az a szervezet, amelynél Ön önkéntes vagy dolgozik?

VÁLASZ	VÁLASZOK	ARÁNY
5. Fogytékossággal élő fiatalok támogatása különböző módszerekkel.	5	7.4%
7. Nincsenek ilyen szolgáltatásaink	8	11.8%
6. Közvetítés különböző társadalmi csoportok között a fiatalok érdekében	15	22.1%
3. Szolgáltatások a társadalmi integráció elősegítése érdekében pl. pályorientáció, életvezetési tanácsadás, információk.	17	25%
4. Kevesebb lehetőséggel rendelkező, hátrányos helyzetű fiatalok támogatása különböző módszerekkel, programokkal.	27	39.7%
2. Tanulási lehetőségek biztosítása a társadalmi integráció elősegítésének érdekében (tapasztalatai alapú tanulás).	28	41.2%
1. Fiatalok aktivizálása: önkéntesség, aktív állampolgárság, önálló döntéshozatal.	40	58.8%

3. ábra Klasszikus ifjúsági szolgáltatások, amelyeket az válaszadók szervezetei nyújtanak

A kitöltők 60,3%-a szerint a klasszikus ifjúsági szolgáltatásaikat nem finanszírozza sem az önkormányzat, sem az állam, csak 30,9%-a válaszodnak, gondolja úgy, hogy kapnak önkormányzati/állami támogatást. A válaszadók kisebb része (5,9%) nem tudja, hogy részesülnek-e támogatásban, és csak, 2,9% (2 fő) mondja azt, hogy nincs klasszikus ifjúsági szolgáltatása. A következő kérdésben, ami szintén az önkormányzati/állami hozzájárulást kívánta megismerni, megjelölhették a válaszadók, hogy ha kapnak támogatást, akkor az milyen mértékű. Itt már a válaszadóknak csak 54,4%-a jelölte meg, hogy nem kapnak támogatást, 20,6% válaszolta azt, hogy nem tudja. Egy esetben jelölte meg szervezet, hogy teljes mértékben finanszírozza az állam klasszikus ifjúsági szolgáltatásaikat, míg 2 fő válaszolta azt, hogy nincs ilyen szolgáltatásuk. 20,6% esetében az önkormányzat/állam eltérő mértékben járul hozzá a klasszikus ifjúsági szolgáltatások finanszírozásához. A válaszadók 28% -a (20 fő) szerint nincs ifjúsági irodájuk, ezért megválaszolatlan kérdéseket vet fel, hogy vajon ifjúsági

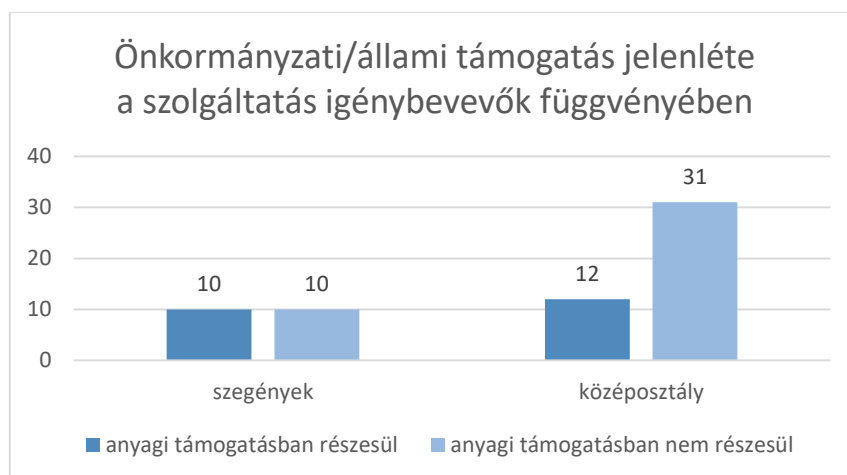

iroda nélkül, hogyan nyújtanak heti rendszerességgel klasszikus ifjúsági szolgáltatásokat. Mindenesetre a kérdésre adott válasz alapján feltételezzük, hogy helyi dimenzió nélkül valósítanak meg nemzetközi ifjúsági munkát.

A programjaikba – összes programra értendő- a szervezetek, elsősorban (64,7%) közepes jövedelmi helyzetben lévő fiatalokat vonnak be; szegényekkel – ami a mi definíciónk szerint az alsó két decilisbe tartozókat jelenti- 14,7%, és hátrányos helyzetű fiatalokkal, akik létminimum alatt élnek, a válaszadók szervezeteinek 20,6%-a foglalkozik. A megkérdezettek szerint gazdag fiatalok nincsenek klienseik között, de azért jól látható, hogy elsősorban a jobb helyzetű csoportok részesülnek inkább a szervezetek szolgáltatásaiból. A khi-négyzetpróba alapján megállapítható, hogy nincs összefüggés az állami támogatás jelenléte és a célcsoport között, tehát nem attól függ az anyagi támogatás jelenléte, hogy egy család/ fiatal szegény vagy fizetőképes-e (4. ábra).

7

4. ábra A szervezetek anyagi támogatottsága a célcsoport függvényében

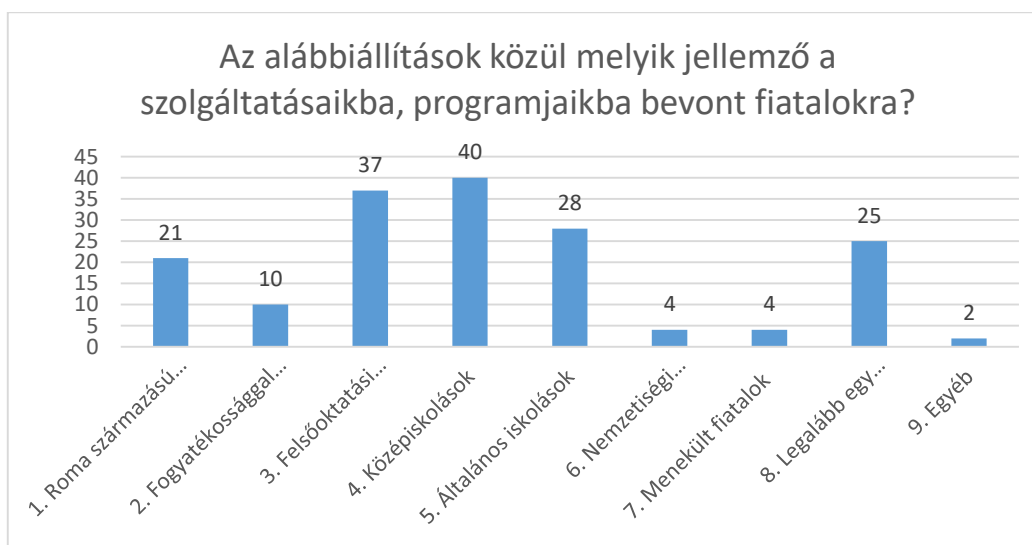
A szervezet látókörébe került fiatalok többsége legalább középiskolás korú, vagy idősebb, akiknek egy része legalább egy világnyelvet is beszél. Roma és fogyatékossgal élő fiatalokkal kevesebben foglalkoznak; igaz, hogy menekültekkel vagy más helyi nemzetiségekkel még kevesebben (5. ábra). Roma fiatalokat azok támogatnak, akik úgy ítélték meg, hogy klienseik szegények, 21-ből 13 esetben (khi-négyzet próba $p < 0,001$, $\phi = 0,385$). Fogyatékossgal élő fiatalok esetében is hasonló – de statisztikai értelemben nem szignifikáns – a tendencia. Tíz szervezet jelölte meg, hogy fogyatékos fiatalokat támogat, ebből

hét esetben a válaszadók azt jelölték, hogy célcsoportjukba inkább szegények tartoznak. Akik középiskolásokkal foglalkoznak főként, inkább úgy ítélték meg, hogy célcsoportjuk a középosztályhoz tartozik (khi-négyzet próba $p < 0,05$, $\phi 0,331$), 40 válaszadóból 32 gondolta így.

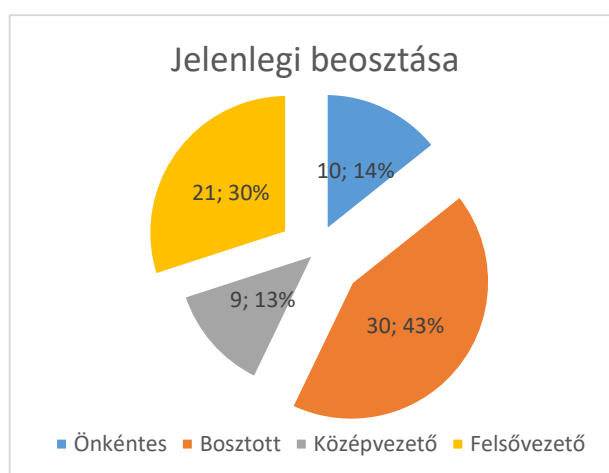
Mindez jól mutatja, hogy az Erasmus+ ifjúsági programokra pályázó szervezetek elsősorban a jobb anyagi helyzetben élő fiatalokat tudják megszólítani.

5. ábra Válaszadók fiatal célcsoportjának jellemzői.

2.2 A válaszadók jellemzői

A kitöltők között összesen tíz fő van, aki önkéntesként jelölte meg magát, a többiek valamilyen formában alkalmazásban álltak a szervezeteknél. Viszonylag magas azon válaszadók száma is, akik felsővezetőnek jelölték meg magukat, míg elhanyagolható a középvezetők száma, ami arra enged következtetni, hogy kislétszámú szervezetekről van szó, nincs sokszintű hierarchia, így valószínűleg a felsővezetők a napi operatív munkában is részt vesznek.

6. ábra Válaszadók megoszlása a szervezetben betöltött beosztásuk szerint

A kitöltők 88,2 %-a felsőfokú, a többi középfokú végzettséggel rendelkezik. A válaszadók többsége valamilyen nevelési területen képezett, továbbá viszonylag magas a művelődésszervezők, közösségszervezők aránya is. Az egyéb kategóriába olyan végzettségek kerültek, amelyeket nem lehetett vagy nem volt érdemes másik kategóriába sorolni pl. nemzetközi tanulmányok, politológia, földrajztudomány, nyelvészet, stb. Ezekből 1-1 ember jelölt meg végzettséget. A következő ábrán látható, hogy pontosan hogyan oszlanak meg a kérdőívet kitöltő ifjúságsegítéssel foglalkozó válaszadók a mintában (7. ábra).

7. ábra Válaszadók megoszlása képesítésük alapján.

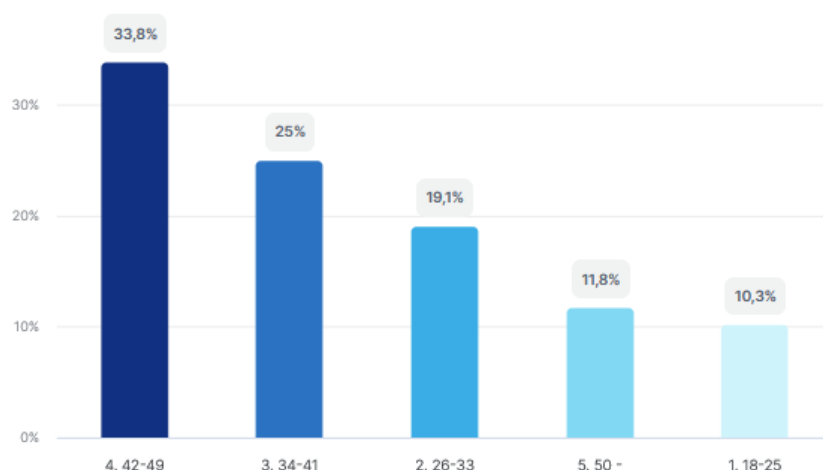
A kitöltők többsége nő (70,6%) és életkoruk viszonylag magas, 45%-k 40 év feletti, tehát azt mondhatjuk, hogy a fiatalokkal főként középkorú nők foglalkoznak a mintánk alapján (8. ábra). Itt megjegyezzük, hogy elképzelhető, hogy a nők esetében egyszerűen nagyobb volt a kitöltési hajlandóság.

A válaszadók többségének valamilyen nevelési/oktatási területről van végzettsége – összesen 1 fő andragógus, akit ide soroltunk-, amelyek esetében hivatalos statisztikák megerősítik a nők felülreprezentáltságát. A pedagógusi pályát az elmúlt évtizedben egyre kevesebben választották, mint lehetséges tanulmányi utat, ezért a közoktatásban egyre inkább jellemző az előregedő pedagógusok jelenléte (Hajdú, Hermann, Horn, Hönich, & Varga, 2022).

Azt feltételezzük, hogy az ifjúsági munka a pályaelhagyók „menedéke”, ahol kvázi nevelési területen maradhatnak, de nagyobb szabadságot élveznek. Az adatok ezt a feltételezést megerősítik, mivel a 18 pedagógusból 14 nő. Esetükben az ifjúsági területen való munkavégzést a következők motiválják:

- segíthet másokon, jót tehet másokért (83%-15 fő)
- változatos munkát végezhet (67% - 12 fő)
- szabadon dönthet munkája során (50% - 9 fő)

Hány éves?

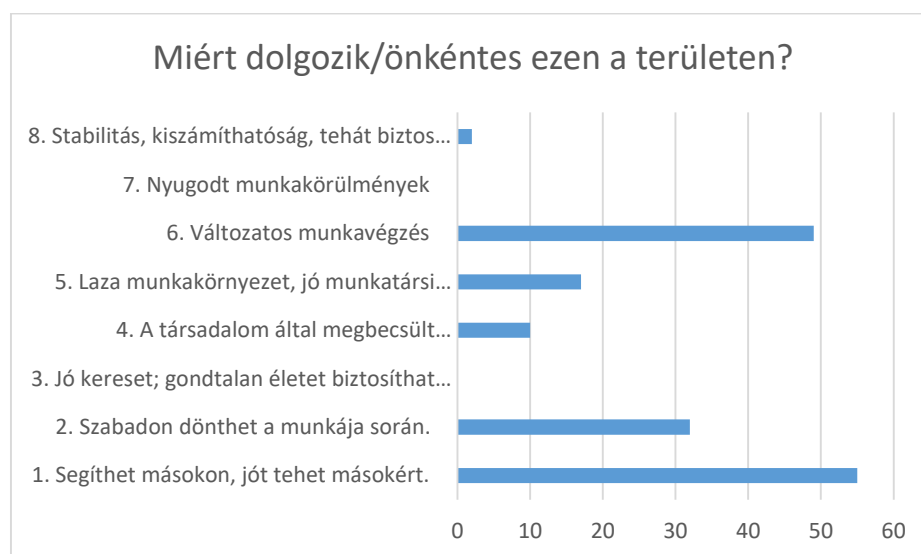
8. ábra Válaszadók életkor szerinti megoszlása korcsoportos bontásban

A válaszadók további nagy csoportjait képezik az ifjúságsegítők, művelődésszervezők, közösség-szervezők.

Az ifjúságsegítő végzettséget szerettek esetében magasabb a nők aránya (71%-5 nő), a művelődésszervezők, közösség-szervezők esetében is ezek az arányok jellemzők (75% - 8 nő). Hasonlóan a pedagógusokhoz, őket is elsősorban az motiválja, hogy segíthetnek másokon, van döntési szabadságuk, de leginkább, hogy változatos a munkavégzés (ifjúságsegítők 71%-a 5 fő, műv/köz szervezők 91% - 10 fő).

Értelemszerűen az ifjúságsegítői tevékenységek minden válaszadó számára ezen okok miatt vonzó. Jól látható, hogy a terület társadalmi megbecsültsége, és a jövedelem, a stabilitás és

kiszámíthatóság, a nyugalom nem számítanak azok közé a dolgok közé, amelyek segítik az ifjúsági területen maradáást (9. ábra).

9. ábra Ifjúsági területen önkéntesek/dolgozók munkavégzési motivációi.

Mégis a válaszadók többsége (60,4%) több, mint 5 éve, 38,3% pedig 9 vagy több éve végez ifjúság segítői tevékenységet.

2.3. Fogyatékoságbaráti ifjúsági szolgáltatás?

A következőkben a szervezetek szolgáltatásainak fogyatékos emberek számára való hozzáférhetőségét vizsgáltuk, a válaszadók véleménye szerint. A válaszadók 35,3%-a vélte úgy, hogy szolgáltatásai nem hozzáférhetők fogyatékosággal élő fiatalok számára. A hozzáférhetőség alatt akadálymentességet értettünk. További 30,9 % gondolta úgy, hogy közepes mértékben, és ugyan ennyi kitöltő gondolta azt, hogy szolgáltatásuk akadálymentes. Azonban az elmúlt két hétben klasszikus ifjúsági szolgáltatásaikat a válaszadók 51%-a szerint egyetlen fogyatékos fiatal sem vette igénybe. A kitöltők 10%-a nem tudta, hogy hányan vették igénybe az elmúlt két hétben ilyen jellegű szolgáltatásukat, 7,4% pedig úgy vélte, hogy nincs klasszikus ifjúsági szolgáltatása a szervezetnek. Mivel a két változó (mennyire akadálymentes/hányan vették igénybe) között nincs korreláció, ezért feltételezzük, hogy a válaszadók nem tudják pontosan, hogy milyen feltételek mellett tekinthető akadálymentesen hozzáférhetőnek egy ifjúsági szolgáltatás.

A következő kérdésben erre gondolva, tisztáztuk, hogy az általunk felsorolt feltételek mennyiben biztosítottak a válaszadók ifjúsági fogadó intézményeiben. A következő ábrán jól látható, hogy a válaszadók 28%-a esetében nincs ifjúsági iroda sem, amit akadálymentesíteni lehetne. Ezért érthető, hogy fogyatékossgal élő fiatalok nem tudták igénybe venni szolgáltatásaikat. A meghatározott feltételek mentén azonban csak 8,4% esetében biztosított teljes mértékben az akadálymentes hozzáférés. A következő ábrából az is jól kitűnik, hogy a válaszadók akadálymentesítéskor elsősorban a mozgáskorlátozott személyek szükségleteire fókuszáltak, továbbá, hogy mindazok, amiket megjelöltek nem adottak az intézményükben (10. ábra).

Megítélése szerint az alább felsoroltak közül melyik **FELTÉTLENÜL** szükséges az Önök ifjúsági irodájának akadálymentesítéséhez?

10. ábra Ifjúsági irodák akadálymentesítése.

A válaszadók 25% (18 fő) nem tudta megítélni, hogy ha akadálymentesítenének, mekkora lenne a költsége, de viszonylag sokan gondolták úgy (32%), hogy legalább 1 millió forintba, vagy többbe kerülne az akadálymentesítés költsége. Itt csak 16 fő (22,5%) gondolta csak úgy, hogy nincs ifjúsági irodájuk, négygel kevesebben, mint korábban. Ilyen költségekkel általában azok vannak tisztában, akiknek a szolgáltatásai legalább részben hozzáférhetőek fogyatékos

személyek számára. Az akadálymentesítés költségei valóban magasak, de általában az határozza meg az akadálymentesítés költségeit, hogy milyenek az épület elve adott kondíciói.

Az Együttható Egyesület irodája például részben akadálymentes, ami azt jelenti, hogy van a szervezetnek mobilrampája, az ajtó pedig nyitva áll, tehát kerekesszékes mozgáskorlátozott személy be tud jönni, ha szeretne. Ehhez egy munkatársunk mindig segítségként jelen van. A mellékhelységet viszont már csak olyan személy tudja használni, aki kapaszkodók és munkatársaink segítségével lábán meg tudja közelíteni azt. A konyhát csak olyan személy tudja nálunk igénybe venni önállóan, aki a lábát használni tudja, azonban mindig van egy már említett rendelkezésre álló kolléga, aki segítséget nyújt étkezés/kávé biztosításához. A rámpa és a kapaszkodók költsége 50.000 Ft volt. Egy teljes átalakítás, ami nem is biztos, hogy lehetséges, milliós tétel is lehetne, mivel esetünkben falak áthelyezéséről beszélünk.

A válaszadók közel 65%-a (46 fő) azt jelölte meg, függetlenül attól, hogy milyen összeg lenne az akadálymentesítés költsége, hogy nem áll rendelkezésére a szerinte szükséges összeg, 20 fő gondolta úgy, hogy nem tudja, és 2 egyéb választ kaptunk. **Senki sem mondta azt, hogy van akadálymentesítésre fordítható forrása.**

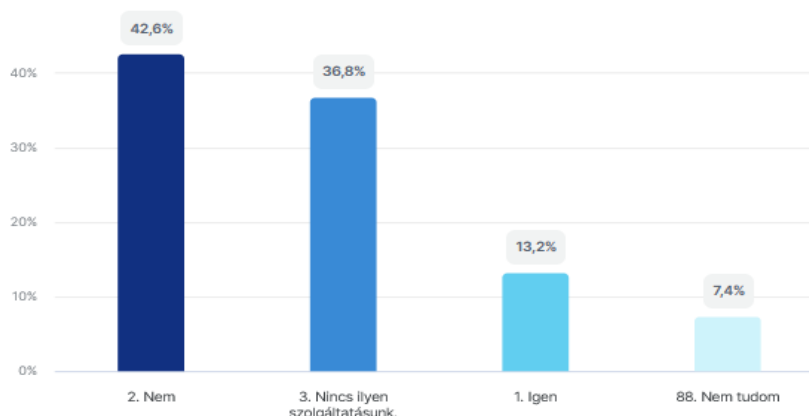
Véleményünk szerint a hozzáférhetőség még a mozgáskorlátozott személyek számára sem az akadálymentes épülettel kezdődik, hanem egyfajta szemlélettel és ebből következően kommunikációval, ami explicit felhívja a figyelmet arra, hogy az adott szolgáltatás elérhető fogyatékos fiatalok számára és *megteszünk minden tőlünk telhetőt, hogy elérhető legyen.* Ezért feltettük azt a kérdést, hogy: **A szervezet kommunikációs anyagaiban ki van-e emelve, hogy fogyatékos emberek számára is elérhetőek napi (klasszikus) ifjúsági szolgáltatásaik?** Pl. klubfoglalkozások, tanácsadás, pályaorientáció stb. Kommunikációs anyagnak tekintettük pl. a honlap, tájékoztató anyagokat, és ezt meg is jelöltük a kiegészítő információként a kérdéshez. Itt a válaszadók 36,8%-a azt jelölte, hogy nincs klasszikus ifjúsági szolgáltatásuk, míg korábban ezt jóval kevesebben jelezték (11. ábra).

A kérdésre adott válaszokból kitűnik, – véleményünk szerint- hogy a fogyatékos emberek bevonása a kommunikáció hiánya miatt is alacsony; csak 13% esetében van kiemelve, hogy fogyatékos fiatalok számára is szolgáltatnak. Emellett úgy tűnik, hogy a napi ifjúságsegítői

tevékenységet a projektmegvalósítói tevékenységtől valamilyen általunk nem mért ok miatt nehezen tudják megkülönböztetni a válaszadók, ez lehet például definiálási probléma, de az is lehetséges, hogy elsősorban Erasmus+ ifjúság mobilitási programokat valósítanak meg a válaszadók, tehát nemzetközi ifjúsági munkát végeznek helyi dimenzió nélkül.

A szervezetnek, amelynél dolgozik vagy önkéntes kommunikációs anyagaiban ki van-e emelve, hogy fogyatékos emberek számára is elérhetőek napi (klasszikus) ifjúsági szolgáltatásaik? Pl. klubfoglalkozások, tanácsadás, pályaorientáció stb.

11. ábra Fogyatékos emberek bevonását támogató kommunikáció az E+ pályázók körében

Arra a kérdésre, hogy az elmúlt 5 évben hány fogyatékossgal élő fiatal vett részt bentlakásos programjukban (ifjúsági csere, képzők képzése, stb.) a válaszadók 36,7%-a válaszolta azt, hogy egy sem, 24% jelölte, hogy nincs bentlakásos programjuk, 13% nem tudta megmondani, a maradék 26% az, akik már voltak be különböző mértékben fogyatékossgal élő fiatalokat. Közülük legnagyobb arányban vannak azok, akik 1-5 főt voltak be az elmúlt években ilyen típusú programba (15,5%).

Akadálymentes szálláshelyet az elmúlt öt évben a kitöltők közül csak 2 válaszadó jelezte, hogy kerestek. A válaszadók többsége (59%) soha vagy nagyon ritkán keresett akadálymentes helyszínt bentlakásos program megvalósításához és a többség (57%) úgy véli, hogy nagy valószínűséggel nem találnának nagy befogadóképességű, megfizethető, kizárólagos helyhasználatot biztosító akadálymentes szálláshelyet.

2.4 Ifjúságsegítők előítéletei fogyatékos személyekkel szemben

A kérdőív kérdéseinek egy része a válaszadók fogyatékos emberekkel kapcsolatos attitűdjét, előítéleteit kívánta mérni. A kérdések irányát tekintve voltak indirekt és direkt kérdések, mivel elsősorban az elzárkózás rejtettebb formáinak megjelenésére számítottunk.

15

Magyarországon megállapíthatjuk, hogy a fogyatékos emberekkel kapcsolatos attitűdöket vizsgáló kutatások alacsony arányban vannak jelen, különösen azok, amelyek segítők szakemberek attitűdjét mérik. Balázs-Földi (2018) disszertációjában a közsféra, különösen a szociális ellátórendszer kontextusában végzett kutatást. Eredményei szerint társadalmi pozíciójuk és tanulmányaik miatt sok esetben nem válaszolnak őszintén a feltett kérdésekre, véleményüknek inkább hangot adtak, ha a kérdések nem fogyatékos, hanem megváltozott munkaképességű személyekre irányultak (Balázs-Földi, 2018).

Egy amerikai tanulmány szociális munkás hallgatók attitűdjét mérte, amelynek eredményeivel alá kívánták támasztani, hogy miért szükséges a képzésben több fogyatékos emberek támogatását segítő kurzust kell indítani. A kutatás egyrészt megállapította, hogy a fogyatékos emberekkel szerzett tapasztalatoknak nincs hatása a válaszadó attitűdjére, ugyanakkor a hosszabb és mélyebb kapcsolatok befolyásolják a nézeteket (Cheatham, Abell, & Kim, 2015).

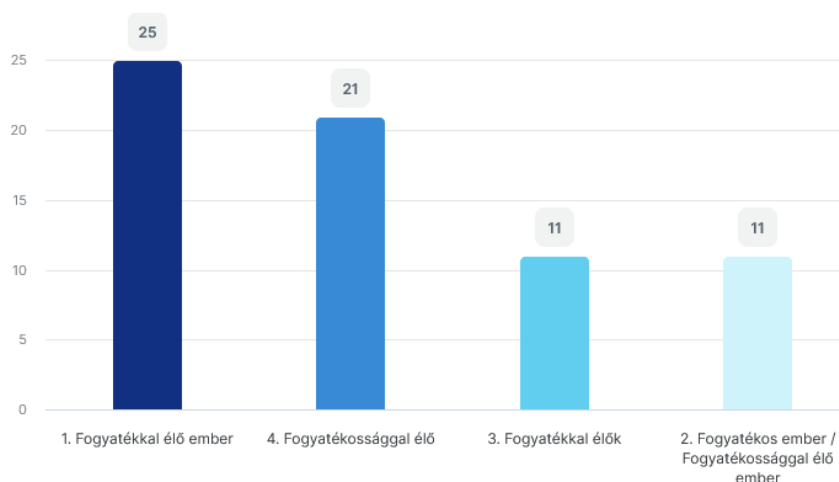
Kutatásunkban a kitöltők 57,4%-a tanulmányai során nem szerzett fogyatékosokkal kapcsolatosan ismereteket, és ugyan ennyi az aránya azoknak, akiknek nincs egyáltalán munkatapasztalata fogyatékos személyekkel. A válaszadók többsége (69%) informális kapcsolataiból ismer fogyatékos személyt, kevesen (22,5%) vannak azok, akiknek családjában van fogyatékossgal élő ember. A mintában nincs egyetlen személy sem, aki fogyatékos személynek vallotta magát.

A megkérdezettek szerint a fogyatékos emberek megjelölésére az alábbi ábrán látható kifejezések a legmegfelelőbbek, ami jól mutatja, hogy a magyar köznyelvben és a segítők szakmák nyelvében is elterjedt a helytelen fogalomhasználat (12. ábra). Valójában az utolsó oszlopban látható a helyes forma, amely a fogyatékossg tudomány és a gyógypedagógia területén is elfogadott kifejezés (fogyatékos ember, fogyatékossggal élő ember). A fogyatékkal élő kifejezés, még az ember/személy/fiatal kiegészítéssel együtt sem elfogadható.

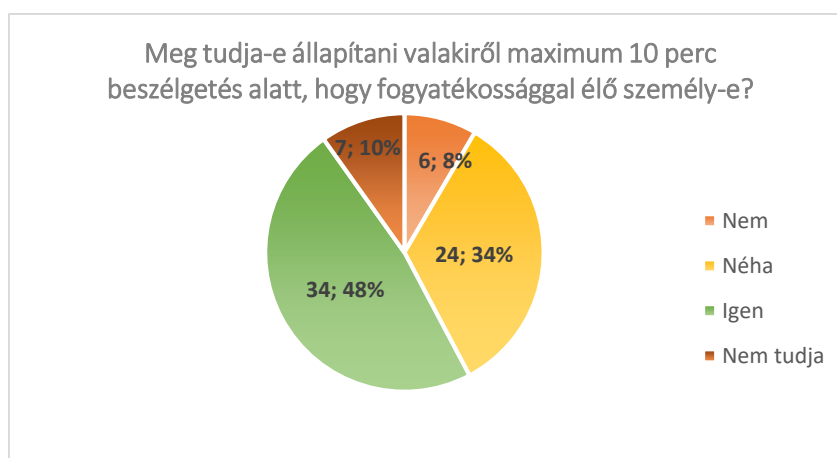
A fogyatékos „a katonai szótárban szereplő fogalom, és azt a mértékegységet jelöli, amivel a háborús helyzetben elszenvedett veszteséget, fogyatkozást mérik. Másfelől – az érdekvédelmi szervezetek körében elterjedt mondás szerint – a „fogyatékos”-ról más, negatív tartalmú, „ék”-re végződő kifejezésekre asszociálhatunk úgy, mint köpedék, hányadék, söpredék.” (Horváth, 2013, o. 173)

Ön szerint melyik a helyes kifejezés?

12. ábra Helytelen kifejezéseket használók száma a megkérdezettek körében

Válaszadóink mélyebb tapasztalatok (14 o.), és tanulmányok nélkül (7. ábra) is úgy gondolják, hogy egy emberről rövid idő alatt képesek megállapítani, hogy fogyatékossgal élő személy-e vagy sem (13. ábra).

13. ábra Instant diagnózis

A válaszadók szerint a mai fiatalokat leginkább a pszichoszociális fogyatékoságok érintik (14. ábra). Ennél a kérdőívben külön megjelölésre került, hogy mit értünk alatta, pl. szorongásos zavarok, skizofrénia, fóbiák.

Megítélése szerint a fiatalokat milyen típusú fogyatékoságok érinthetik a leginkább?

17

VÁLASZ	VÁLASZOK	ARÁNY
6. Pszichoszociális fogyatékoság	40	58.8%
1. Értelmi fogyatékoság	31	45.6%
5. Autizmus spektrum zavar	28	41.2%
2. Mozgáskorlátozottság	26	38.2%
3. Beszéd fogyatékoság	21	30.9%
4. Látás-, hallás fogyatékoság	15	22.1%
88. Nem tudom	9	13.2%

14. ábra Nézetek a fiatalokat érintő fogyatékoságok típusairól kitöltőink körében

A KSH 2016-os mikrocenzus adataival összevetve eltérő sorrendet kapunk. 0-29¹ éves kor között az értelmi fogyatékosággal diagnosztizált fiatalok száma a legmagasabb (20576 fő). utánuk következnek mozgáskorlátozott fiatalok, majd az autista fiatalok. Diagnosztizált pszichoszociális fogyatékosággal élő fiatalok majdnem az utolsó helyen vannak számukat tekintve (Mikrocenzus 2016, KSH.hu). *A sorrendet tehát a szakemberek percepciói, és nézetei erősen alakítják.*

A fogyatékoság több, mint egy állapot, valójában egy sok összetevős komplex jelenség. Számos kutatás foglalkozik a fogyatékos állapot nehezen mérhetőségével, az objektívnek hitt tesztek mérési hibáival, vagy éppen a fogyatékoság kontextuális jellegével (Fejes & Szenczi, 2010; Gróz, 2012; Höfflerné, 2017; Ribiczey, 2010).

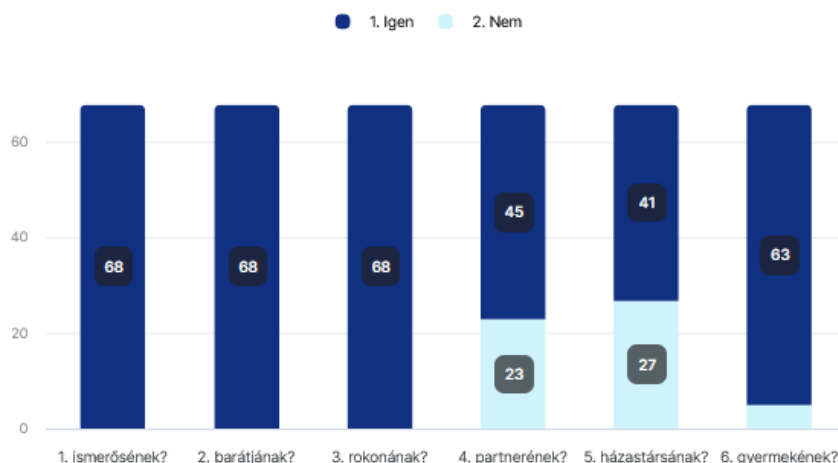
¹ Ha csak a 15-29 éves korosztályt néznénk, akkor is így alakulna a sorrend a számok alapján.

A válaszadók több, mint harmada vélekedik úgy, hogy nem tudna elképzelni párkapcsolatot, házasságot fogyatékos személlyel, sőt néhányan (5 fő) még gyermeküknek se tudnák az érintett személyt elfogadni (15. ábra).

Elfogadna-e fogyatékossgal élő személyt..

18

15. ábra Előítéletekről öszintén.

A statisztikai elemzések alapján, a fogyatékossgal kapcsolatos tanulmányok nem befolyásolják a mintánkban a párkapcsolathoz, vagy a fogyatékos gyermek elfogadásához való viszonyt. A munkatapasztalatnak lehetne jelentősége, azonban a mintában nagyon kevés az olyan személy, akinek van fogyatékos emberekkel munkatapasztalata. Esetükben jellemző, hogy a fogyatékos gyermeket el tudnák fogadni, és kevesebben vannak közöttük, akik nem tudnák elképzelni partnerükként, házastársükként fogyatékos embert. Az életkor, és a végzettség szintje esetében nem lehet elfogadás/elutasítás tekintetében különbséget kimutatni. Végzettség alapján viszont van különbség az egyes csoportok között, ami alapján úgy tűnik, hogy a tanár végzettségű személyek elfogadóbbak, mint az ifjúságsegítő képesítéssel bírók. A pedagógusok közül 18-ból 1 fő nem tudna elfogadni élettársnak, 3 fő házastársnak fogyatékos személyt és mindenki el tudná fogadni fogyatékos gyermekét. Habár az ifjúságsegítő képesítésűek kevesebben vannak, 7-ből 5-en nem tudnák párkapcsolatban, vagy házasságban élni fogyatékos személlyel, és 3-an gyerekükként sem tudnák elfogadni fogyatékos személyt.

Habár a válaszadók többségének (56,3%) nincs saját gyermeke, a gyermektelenség, a gyermekek száma, a nemük, a családi állapotuk, vagy az, hogy a kitöltő családjában van-e fogyatékos személy, nem befolyásolja kimutathatóan mintánkban a fogyatékos emberekkel való közeli kapcsolatokhoz való viszonyt. A szervezetben betöltött pozíció és az elfogadás között látható tendenciaszerű összefüggés, ami minta nagysága miatt nem szignifikáns; 21 felsővezetőből 10 nem tudna elképzelni párkapcsolatot fogyatékos személlyel, a beosztottak esetében is 10 fő elutasító 30-ból. Ugyanígy a házassággal szemben is elutasítóbbak, 21 felső vezetőből 13-an nem kötnének házasságot fogyatékos személlyel. Az 5 főből, akik gyermeküként sem fogadnának el fogyatékos személyt 3 felsővezető ifjúsági szervezetében.

A válaszadók tisztában vannak azzal, hogy a fogyatékoság több területen hátrányt jelent az érintett fiataloknak. Az alábbi ábrán látható, hogy első helyen a munkaerőpiaci hátrányt említik, és az oktatás. Az ifjúsági programokhoz való hozzáférés csak a 4-5 helyet foglalja el (16. ábra).

Ez a sorrend azért is érdekes, mert az iskolai végzettség befolyásolja a foglalkoztatottságot, a mobilitást és a pénzügyi helyzetet is; vagyis megfordítva: a minőségi oktatás biztosíthatja napjainkban a kapcsolati tőkét, és a tudást, amelyek együtt járulnak hozzá a foglalkoztatottsághoz.

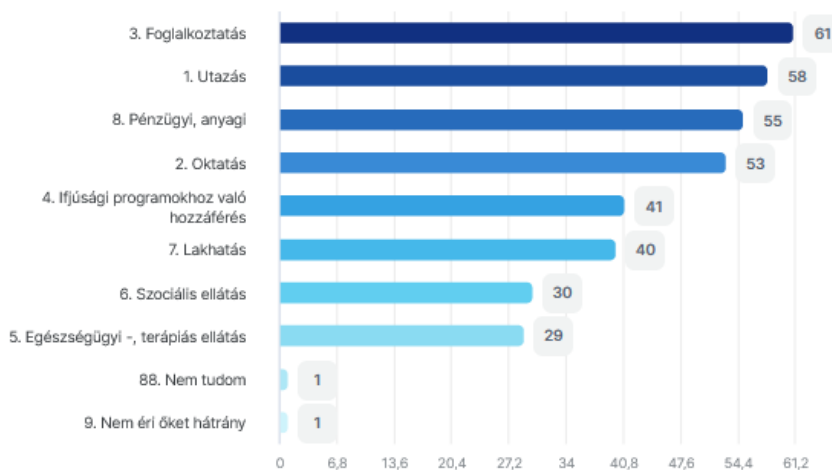
Azzal, hogy az ifjúsági programok közvetve – a szociális képességek fejlesztésén keresztül- hozzájárulnak a fiatalok munkanélküliségének csökkentéséhez, a válaszadók 82,38%-a inkább egyetért. A válaszadók 94%-a gondolja úgy, hogy az ifjúsági programok hozzájárulhatnak a fogyatékosággal élő fiatalok szociális kompetenciájának fejlődéséhez. A kitöltők által képviselt szervezetek közel 30%-a esetében a szociális kompetenciák fejlesztése kiemelt jelentőségű, a fiatalok munkaerőpiaci pozíciójának javítása érdekében.

Mindezekből következően - mivel többségében nem vonnak be programjaikba fogyatékos fiatalokat- úgy véljük, hogy nem látják saját szerepüket, feladatukat a fogyatékosággal élő fiatalok munkaerőpiaci helyzetének javításában (17-18. ábra).

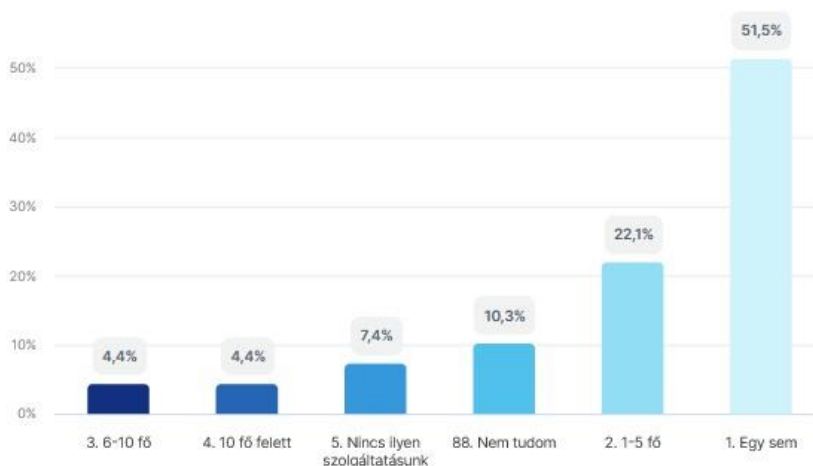
Ön szerint milyen területen érhetik hátrányok a fogyatékossgal élő fiatalokat?

20

16. ábra Fogyatékos fiatalokat érintő hátrányok ifjúsági területen tevékenyekdők szerint

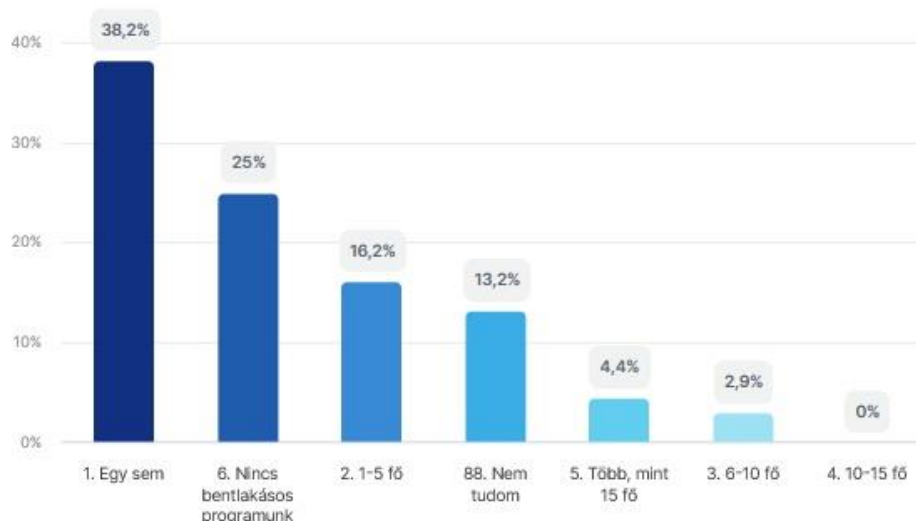
Az elmúlt 2 hétben hány fogyatékossgal élő fiatal vette igénybe napi (klasszikus) ifjúsági szolgáltatásait?

17. ábra Fogyatékos fiatalok helyi ifjúsági szolgáltatásokhoz való hozzáférése a válaszadók szerint

Az elmúlt 5 évben hány fogyatékossgal élő személy vett részt bentlakásos Erasmus + programjaikban?

18. ábra Bentlakásos ifjúsági programok hozzáférhetősége fogyatékos fiatalok számára a válaszadók szerint

Magyarország 2007-ben írta alá a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezményt, és az első aláírók között volt. Az egyezmény célja, hogy megváltoztassa a fogyatékos emberekkel szembeni attitűdjét a többségi társadalomnak. Az egyezmény célja, hogy minden fogyatékos ember érvényesíthesse jogait, és élvezhesse szabadon az azokból származó előnyöket (United Nations, 2022).

Az Erasmus+ és az Európai Szolidaritási Testület befogadási és sokszínűségi stratégiájában egyértelműen szerepel, hogy a programokba kevesebb lehetőséggel rendelkező fiatalokat is be kell vonni. A fogyatékos személyek a kevesebb lehetőséggel rendelkezők csoportjába tartoznak, tehát megilleti őket a jog, hogy részt vegyenek nemzetközi ifjúsági programokban (Európai Unió, 2021).

„A tevékenységi formáknak aktívan meg kell teremteniük a különböző háttérrel (kultúrák, képességek, nézetek stb.) rendelkező emberek közötti személyes és online interakciót. A programok az e tevékenységek során bekövetkező pozitív személyes találkozásokat ösztönző és lehetővé tevő módszertant, struktúrákat és hálózatokat kínálnak. A megszerzett kompetenciák segítsék az embereket abban, hogy visszatéréskor el tudjanak igazodni a

sokszínűségben, és hozzájáruljanak a társadalmi kohézióhoz. A nem marginalizálódott emberek és a kevesebb lehetőséggel rendelkező emberek közötti párbeszédet minden tevékenység során ösztönözni kell, többek között annak érdekében, hogy ez utóbbiak ne érezzék magukat megbélyegzettnek a háttérük miatt (Európai Unió, 2021, o. 12).”

Mindezekből kiindulva, ha a pályázó szervezetek nem vonnak be fogyatékos személyeket a programokba, akkor sértik a sokszínűségi stratégia javaslatát.

2.4.1 Tudás/Nem tudás és attitűd

A válaszadók attitűdje és kompetenciaérzete vélhetően összefonódik.

Legalábbis a következő eredményekből erre lehet következtetni:

Megkérdeztük a kitöltőket, hogy szerintük egy ifjúsági irodában milyen szakembereknek kellene dolgoznia ahhoz, hogy fogyatékossgal élő fiatalokat tudjanak bevonni a szolgáltatásba. A válaszadók többsége úgy gondolta, hogy *fogyatékossgspecifikus ismeretekkel rendelkező ifjúságsegítő szakember* tudna a leginkább együtt dolgozni egy fogyatékos fiatallal és legkevésbé gondolták kompetensnek a tapasztalati szakértőket (19. ábra). A tapasztalati szakértők olyan személyek, akik maguk is fogyatékossgal élnek, ezért a fogyatékossg alapélményéről olyan tapasztalattal rendelkeznek, amiről egy tanult, de nem érintett szakértő, nem.

Ahogy jeleztük kifejezetten ifjúságsegítő végzettsége nagyon kevés válaszadónak van; szociálpedagógus, szociális munkás végzettségűek, ami gyökere az ifjúsági munkának, még kevesebben töltötték ki. Arra a kérdésre, hogy van-e a szervezetüknél a felsorolt szakértők közül bármelyik, nagy arányban választották (40%), hogy nincs ilyen személy; a válaszadók 9,3 % jelölte csak, hogy van a szervezetüknél *fogyatékossgspecifikus ismeretekkel rendelkező ifjúságsegítő szakember* (20. ábra).

A válaszadók úgy vélik, hogy kompetensen bevonni, támogatni, együtt dolgozni fogyatékossgal élő fiatallal csak a területen képzett személyek tudnak, és a szervezetüknél hiányzik ez a speciális tudás.

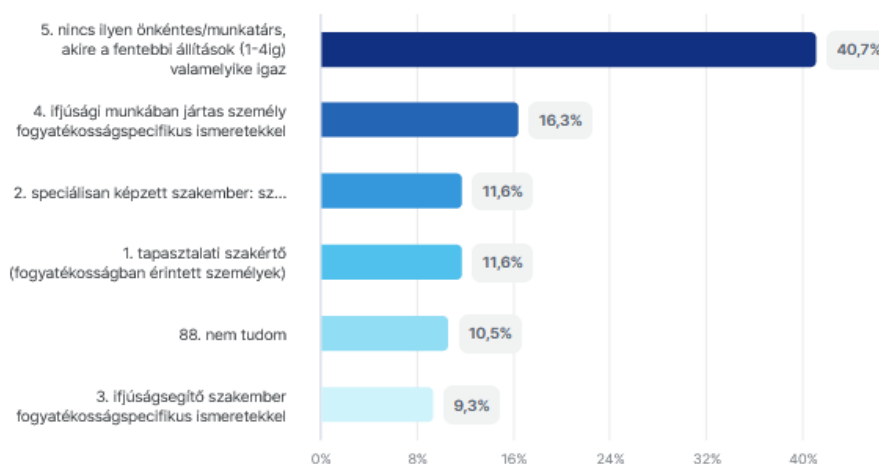

Ön szerint az alább felsoroltak közül milyen szakemberekre van szükség fogyatékossgal élő fiatalok támogatásához egy ifjúsági irodában?

VÁLASZ	VÁLASZOK	ARÁNY
3. ifjúságsegítő szakember alkalmazása fogyatékossgspecifikus ismeretekkel	43	63.2%
4. ifjúsági munkában jártas személy fogyatékossgspecifikus ismeretekkel	42	61.8%
2. speciálisan képzett szakember: személyi segítő, jelnyelvi tolmács, rehabilitációs mentor, gyógypedagógus, stb.	39	57.4%
1. tapasztalati szakértőkre (fogyatékossgban érintett személyek)	35	51.5%
6. egyéb, éspedig	0	0%
5. nincs szükség az előbbieken (1-4-ig) felsorolt szakértőkre, szakemberekre	0	0%

19. ábra A válaszadók véleménye arról, hogy milyen szakértelemre van szükség fogyatékos fiatalok bevonásához.

Van-e önkénteseik, munkatársaik között olyan személy, akire az alábbi állítások valamelyike igaz:

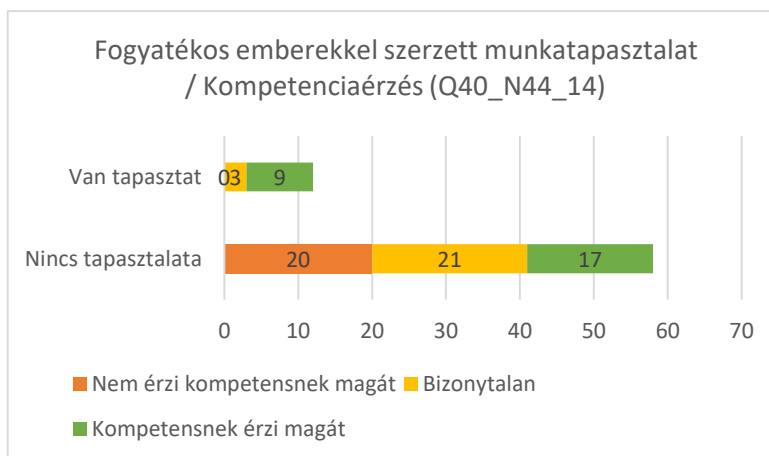

20. ábra Fogyatékos fiatalok bevonására, támogatására alkalmas humánerőforrás a válaszadó szervezeteknél

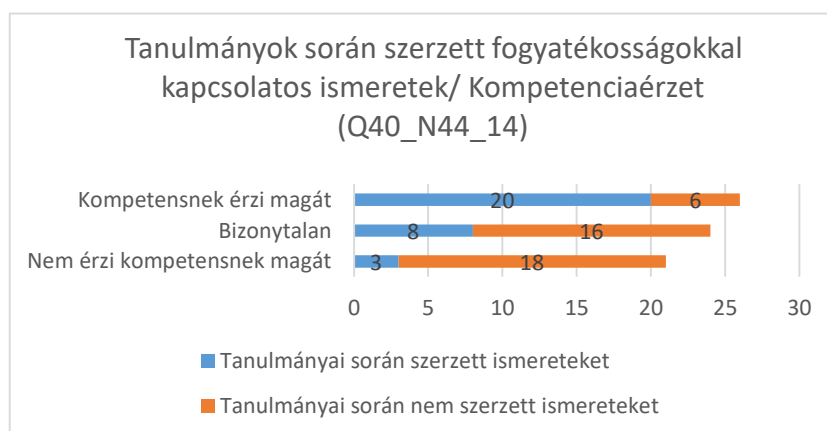
A kompetenciaérzettel kapcsolatos állítást a következő ábrák is megtámogatják (21-22. ábra). A 'Tudásom, ismereteim, hozzáállásom birtokában képesnek érzem magam arra, hogy fogyatékossgal élő fiatalokat támogassak az ifjúsági munka eszközeivel' (Q40_N44_14) változót átalakítottuk háromfokozatú kompetenciaérzatként megnevezett skálává és összevetettük a fogyatékos emberekkel szerzett munkatapasztalat, és a fogyatékoságokkal kapcsolatos ismeretekkel.

A fogyatékos emberekkel szerzett munkatapasztalat javítja a kompetenciaérzetet, de számos személy, annak ellenére képesnek érzi magát fogyatékos fiatalok támogatására, hogy nincs fogyatékos emberekkel kapcsolatos munkatapasztalata.

21. ábra A fogyatékos emberekkel szerzett munkatapasztalat hatása a fogyatékos fiatalok támogatására való képesség érzetére

Ennek a pontos okát nem tudjuk, de látható, hogy azok, akik tanulmányaik során szereztek fogyatékoságokról ismereteket, inkább tartják magukat képesnek fogyatékos fiatalok támogatására (1-2 táblázat).

22. ábra Fogyatékoságspecifikus ismeretek hatása a válaszadó kompetenciaérzetére

1. táblázat Mann-Whitney Teszt rangok: kompetenciaérzet/tanulmányok során szerzett fogyatékosággal kapcsolatos ismeretek

	Szerzett-e ismereteket tanulmányai során....?	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Kompetenciaérzet (Q40_N44_14)	Igen	31	47,45	1471,00
	Nem	40	27,13	1085,00
	Total	71		

2. táblázat Mann-Whitney Teszt statisztikák: Szerzett-e ismereteket/kompetenciaérzet

Test Statistics ^a	
	Kompetenciaérzet (Q40_N44_14)
Mann-Whitney U	265,000
Wilcoxon W	1085,000
Z	-4,371
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000

a. Grouping Variable: Q4_Nr8, Szerzett-e ismereteket tanulmányai során....?

Válaszadóink a következő kérdésben rangsorolták, hogy szerintük egy bentlakásos program esetében melyek lehetnek a legfontosabb képességei az ifjúsági program szervezőinek egy fogyatékos fiataé bevonásához (23. ábra). A rangsorban azok az állítások kevés szavazatot kaptak, amelyek egyébként hozzájárulnak az egyenrangú részvételhez. Az Arnstein-féle részvételi skálán (1969) az egyenrangú részvétel során partneri viszony alakul ki (Katona & Cserti-Szauer, 2019). Ilyenkor a hatalom megoszlik a résztvevő és a hatalmat formálisan gyakorló között, azzal, hogy a résztvevő bevonásra kerül a tervezés folyamatába, és a döntéshozatali folyamatba. A résztvevő tehát felelősséget kap, egyúttal joga van dönteni az adott helyzetben finanszírozási kérdésekről vagy akár arról is, hogy kivel szeretne együtt dolgozni (Arnstein, 1969).

Megítélése szerint a fogyatékossgal élő fiatalok bevonásához milyen ismeretekkel, képességekkel kell rendelkeznie a bentlakásos programot szervezőknek?

26

VÁLASZ	VÁLASZOK	ARÁNY
3. Egyenrangú félként való kezelésre való képesség	43	63.2%
4. Speciális igények figyelembe vétele a módszertani tervezés során	42	61.8%
2. Ismeretek: személyi segítő, szállítás, akadálymentes helyszín	34	50%
6. Közösségbe való integrálás képessége	29	42.6%
1. Fogyatékossgal élő fiatalok bátorítására, motiválására való képesség	28	41.2%
5. Kérdezési technikák: pl. a fogyatékossgal élő fiatalok szükségleteivel kapcsolatban kérdések megfogalmazásának képessége	16	23.5%
88. Nem tudom	2	2.9%

23. ábra Szükséges képességek fogyatékos fiatalok bentlakásos programba történő bevonásához a megkérdezettek szerint.

A következő táblázat korrelációi a kompetenciaérzettel kapcsolatos változók együttjárását mutatják (3. táblázat). Erős pozitív korreláció van a vélelmezett tudás és annak megítélése között, hogy mennyire tudnának inkluzív légkörű csoportot kialakítani. A vélelmezett tudás, képesség a fogyatékos fiatalok bevonására pedig együtt jár annak vélelmével is, hogy értelmes segítséget, támogatást tudnak nyújtani. Ami, ahogy korábban láttuk, az egyik motiváló erő az ifjúsági területen való munkavállalásra/önkénteskedésre.

3. táblázat Korrelációk a fogyatékos fiatalok bevonásával kapcsolatos kompetenciaérzetet mérő változók között

			Tudom, hogy hogyan kell egy fogyatékossgal élő fiatalot támogatnom.	Tudom, hogyan kell fogyatékos fiatalokat befogadó légkört kialakítani egy csoportban	Amikor lehetőségem adódik fogyatékossgal élő fiatalal dolgozni, biztos vagyok benne, hogy értelmes segítséget tudok számára nyújtani.	Tudásom, ismereteim, hozzáállásom birtokában képesnek érzem magam arra, hogy fogyatékossgal élő fiatalokat támogassak az ifjúsági munka eszközeivel.
Spearman's rho	Tudom, hogy hogyan kell egy fogyatékossgal élő fiatalot támogatnom.	Correlation Coefficient	1,000	,502**	,364**	,596**
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,002	,000
		N	71	71	71	71
	Tudom, hogyan kell fogyatékos fiatalokat befogadó légkört kialakítani egy csoportban	Correlation Coefficient	,502**	1,000	,356**	,602**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,002	,000
		N	71	71	71	71
	Amikor lehetőségem adódik fogyatékossgal élő fiatalal dolgozni, biztos vagyok benne, hogy értelmes segítséget tudok számára nyújtani.	Correlation Coefficient	,364**	,356**	1,000	,643**
		Sig. (2-tailed)	,002	,002	.	,000
		N	71	71	71	71
	Tudásom, ismereteim, hozzáállásom birtokában képesnek érzem magam arra, hogy fogyatékossgal élő fiatalokat támogassak az ifjúsági munka eszközeivel.	Correlation Coefficient	,596**	,602**	,643**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	.
		N	71	71	71	71

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Azok a válaszadók, akik elutasítóbbak a fogyatékossgal élő személyekkel szemben inkább hisznek abban, hogy a fogyatékossgal élő fiataloknak eltérnek a szociális szükségletei, és másként kell kezelni őket, mint a nem fogyatékos fiatalokat.

A korrelációszámítás megmutatja, hogy, akik az integrációt nem kívánatosnak tartják, inkább egyet értenek azzal az állítással is, hogy a fogyatékos fiatalokat eltérően kell kezelni; mivel eltérőek a többi embertől; ezért úgy vélik, hogy képességeik is jobban fejlődnek fogyatékos társaik között (4. táblázat).

4. táblázat Korrelációk a negatív attitűdöt mérő változók között

			A fogyatékosággal élő fiatal ügyfeleket mindig másként kell kezelni, mert nem olyanok, mint a többi ember.	A fogyatékos fiatalok képességei hatékonyabban fejlődnek hasonló fogyatékosággal élő társaik közösségében	A fogyatékosággal élő fiatalok szociális szükségletei eltérnek a többségtől.	Nem szerencsés fogyatékos és nem fogyatékos fiatalok keverése csoportmunkában, hiszen a fogyatékos fiatalok több időt igényelnek, így nem jut kellő figyelem rájuk.
Spearman's rho	A fogyatékosággal élő fiatal ügyfeleket mindig másként kell kezelni, mert nem olyanok, mint a többi ember.	Correlation Coefficient	1,000	,310**	,366**	,454**
		Sig. (2-tailed)	.	,009	,002	,000
		N	71	71	71	71
	A fogyatékos fiatalok képességei hatékonyabban fejlődnek hasonló fogyatékosággal élő társaik közösségében	Correlation Coefficient	,310**	1,000	,149	,109
		Sig. (2-tailed)	,009	.	,214	,366
		N	71	71	71	71
	A fogyatékosággal élő fiatalok szociális szükségletei eltérnek a többségtől.	Correlation Coefficient	,366**	,149	1,000	,375**
		Sig. (2-tailed)	,002	,214	.	,001
		N	71	71	71	71
	Nem szerencsés fogyatékos és nem fogyatékos fiatalok keverése csoportmunkában, hiszen a fogyatékos fiatalok több időt igényelnek, így nem jut kellő figyelem rájuk.	Correlation Coefficient	,454**	,109	,375**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,366	,001	.
		N	71	71	71	71

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Azok a válaszadók, akik kényelmetlenül érzik magukat fogyatékosággal élő fiatalok körében - néhány személyről van csak szó- inkább gondolják, úgy hogy megviselné őket a találkozás, gyakrabban gondolják úgy, hogy az integráció nem hatékony, mert a fogyatékos fiataloknak eltérők a szükségletei. Azok, akik kényelmetlenül érzik magukat a fogyatékos emberekkel való kapcsolatteremtés során, kevésbé gondolják magukról, hogy támogatni tudják a fogyatékos fiatalokat, hogy kompetensek lehetnének ebben a helyzetben (5-6. táblázat).

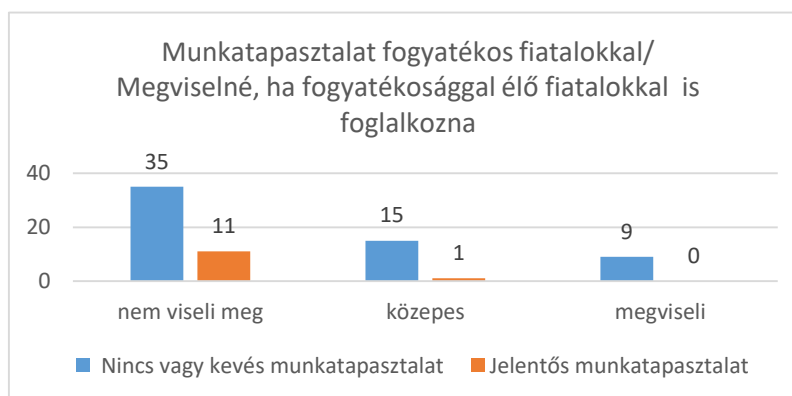
Ebből következően a tapasztalatok száma, a tudás és a kompetenciaérzet növekedése valószínűleg pozitívan befolyásolná attitűdjüket a fogyatékos fiatalok irányába.

5. táblázat Negatív attitűdök és kompetenciaérzet összefüggése

		Megviselne, ha fogyatékosággal élő fiatalokkal is foglalkoznék	A fogyatékos fiatalok képességei hatékonyabban fejlődnek hasonló fogyatékosággal élő társaik közösségében	A fogyatékosággal élő fiatalok szociális szükségletei eltérnek a többségtől.	Tudom, hogy hogyan kell egy fogyatékosággal élő fiatalot támogatnom.
Kényelmetlen számomra kapcsolatot teremteni fogyatékosággal élő fiatalokkal.	Correlation Coefficient	,411**	,243*	,247*	-,337**
	Sig. (2-tailed)	,000	,041	,038	,004
	N	71	71	71	71
Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).**					
Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).*					

6. táblázat Kényelmetlenség és inkompetencia érzés együtt járása

		Kényelmetlen számomra kapcsolatot teremteni fogyatékosággal élő fiatalokkal.	Nem szerencsés fogyatékos és nem fogyatékos fiatalok keverése csoportmunkában, hiszen a fogyatékos fiatalok több időt igényelnek, így nem jut kellő figyelem rájuk.	Jól érzem magam fogyatékos emberek között.	Tudom, hogyan kell fogyatékos fiatalokat befogadó légkört kialakítani egy csoportban	Amikor lehetőségem adódik fogyatékosággal élő fiatalal dolgozni, biztos vagyok benne, hogy értelmes segítséget tudok számára nyújtani.	Tudásom, ismereteim, hozzáállásom birtokában képesek érzem magam arra, hogy fogyatékosággal élő fiatalokat támogassak az ifjúsági munka eszközeivel.
Kényelmetlen számomra kapcsolatot teremteni fogyatékosággal élő fiatalokkal.	Correlation Coefficient	1,000	,322**	-,574**	-,365**	-,416**	-,371**
	Sig. (2-tailed)	.	,006	,000	,002	,000	,001
	N	71	71	71	71	71	71
Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).**							
Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).*							

24. ábra Megrendülés és munkatapasztalat közötti kapcsolat a válaszadók körében

3. Hipotézisek

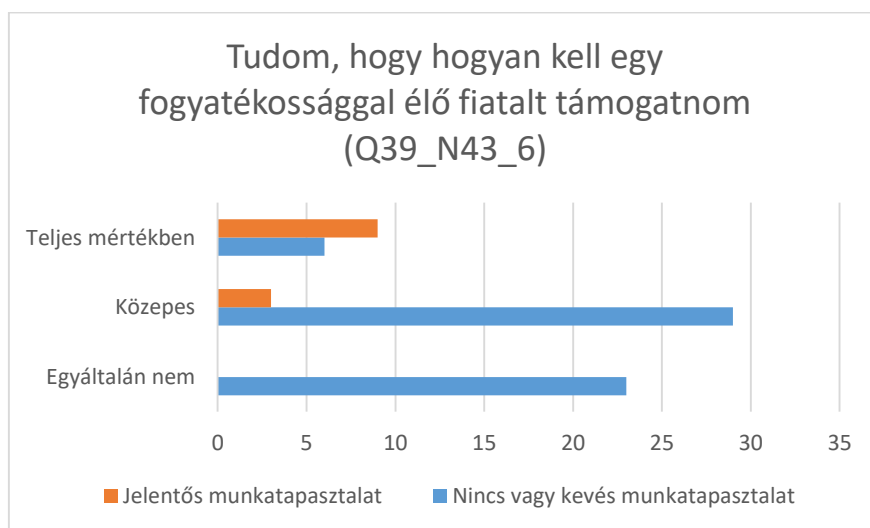
1. *Feltételezzük, hogy az ifjúságsegítők nincsenek felkészülve a fogyatékossgal élő fiatalok E+ projektekbe való bevonására, mivel a mindennapi ifjúsági szolgáltatásaik nem hozzáférhetőek a fogyatékos fiatalok számára.*

30

Elemzésünkéből kiderül, hogy a válaszadók jelentős részének nincs napi, heti rendszerességgel elérhető ifjúsági szolgáltatása, de az nem tisztázható a válaszadói inkonzisztencia miatt, hogy pontosan hány szervezetnek nincs ilyen jellegű tevékenysége.

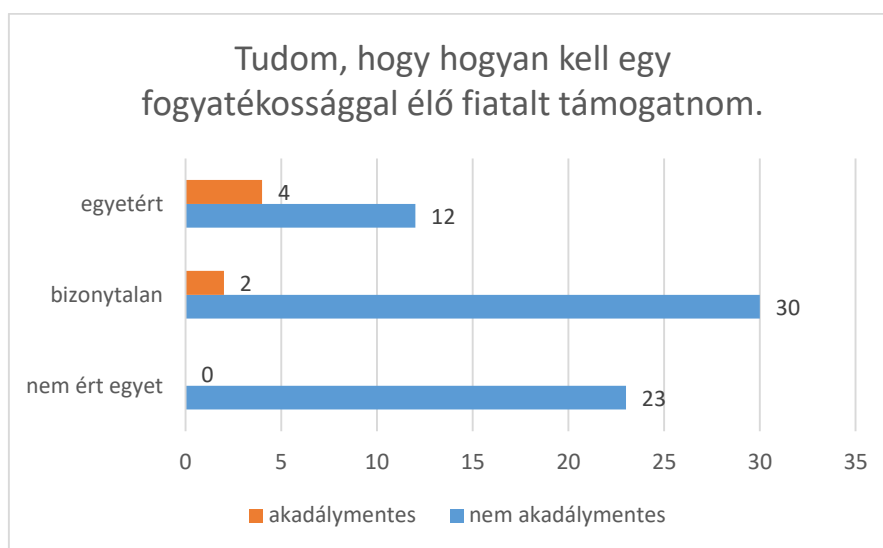
Azok a szervezetek, akik biztosítanak napi ifjúsági szolgáltatásokat ritkán kerülnek kapcsolatba fogyatékossgal élő fiatalokkal. **Összesen hat válaszadó jelölte azt, hogy napi klasszikus ifjúsági szolgáltatásai akadálymentesen hozzáférhetőek.** A nyert adatok alapján megállapítottuk, hogy a fogyatékos emberek bevonása **a kommunikáció hiánya miatt is alacsony, csak 13% esetében van kiemelve, hogy fogyatékos fiatalok számára is szolgálatnak.**

A következő ábra mutatja, hogy a munkatapasztalat hiánya, összefügg azzal, hogy a válaszadók nem vagy kevésbé érzik képesnek magukat fogyatékos fiatalok bevonására (25. ábra).

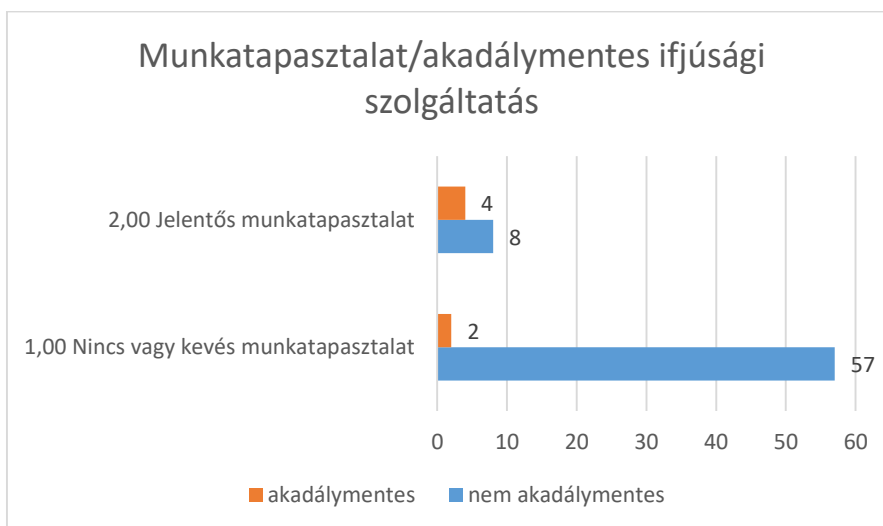

25. ábra Fogyatékos emberekkel szerzett munkatapasztalat és kompetenciaérettség kapcsolata

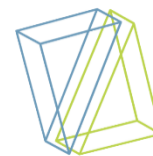
Ugyanakkor a válaszok alapján az akadálymentesség hiánya nincs közvetlen kapcsolatban sem a felkészületlenséggel, sem a tapasztalatlansággal. Másként fogalmazva, az akadálymentes környezet elősegítheti a fogyatékos fiatalok bevonását, és az ifjúság segítői tevékenységet végzők tapasztalatszerzését, de nem kimutatható, hogy az akadálymentesség hiánya miatt nem férnek hozzá a fiatalok a szolgáltatásokhoz, így első hipotézisünket részben tekinthetjük igazoltnak (26-27 ábra).

26. ábra Akadálymentes környezet és fogyatékos fiatalok támogatásával kapcsolatos kompetenciaérzet

27. ábra Fogyatékos fiatalokkal szerzett munkatapasztalat és akadálymentesség közötti kapcsolat

2. Feltételezzük, hogy az ifjúsági szervezeteknek nincsenek meg az erőforrások a hozzáférhetőség biztosításához, ezért a fogyatékossgal élő fiatalok nem vesznek részt a szolgáltatásaikban.

A válaszadó szervezetek nagy arányban (54,4%) jelölték meg, hogy nem kapnak önkormányzati/állami támogatást, ami valószínűleg együtt jár a szervezet fenntartásának bizonytalanságával. Ugyanakkor a normatíva hiánya és az épület akadálymentessége között nem találtunk kapcsolatot.

A bentlakásos programok esetében sem találtunk ilyen kapcsolatot, de kimutatható a válaszok alapján, hogy ha van valamennyi rendelkezésre álló forrás, akkor sem keresnek akadálymentes helyszínt programjaiknak. Elsősorban azért, mert azt feltételezik, hogy nincs kizárólagos használatot biztosító és megfizethető akadálymentes helyszín (7. táblázat).

7. táblázat Együtt járás az akadálymentes helyszín feltételezett hiánya és az akadálymentes helyszín keresésének gyakorisága között.

			Ha bentlakásos programot tervezne megítélése szerint mekkora eséllyel találna nagylétszámú (30-40 fő) csoportnak zártkörű, megfizethető és egyben akadálymentes szálláshelyet?	Az elmúlt 5 évben milyen gyakran kerestek akadálymentes szálláshelyet bentlakásos programjaikhoz?
Spearman's rho	Ha bentlakásos programot tervezne megítélése szerint mekkora eséllyel találna nagylétszámú (30-40 fő) csoportnak zártkörű, megfizethető és egyben akadálymentes szálláshelyet?	Correlation Coefficient	1,000	,396**
		Sig. (2-tailed)	.	,003
		N	71	55
	Az elmúlt 5 évben milyen gyakran kerestek akadálymentes szálláshelyet bentlakásos programjaikhoz?	Correlation Coefficient	,396**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,003	.
		N	55	55
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

Egy ifjúsági csere esetében 33 EUR/fő/éj költséget tud igényelni a pályázó Magyarországon 2007 óta, e mellett igényelhető extra költség, amennyiben fogyatékos vagy 'kevesebb lehetőséggel rendelkező' fiatalot von be a programba. Harminc résztvevő esetén, amelyből egy személy fogyatékossgal él 9010 euro a támogatási összeg kilenc éjszakára, ami 3.577.564 Ft². Egy magyar, ismert szálláskereső portálon, a legolcsóbb legalább mozgáskorlátozottak és

² 2022. szeptemberi árfolyam szerint

kutyás segítséget igénylő szálláshely közel 5 millió forintot várna el, ha 2022 novemberében zajlana az ifjúsági csereprogram. Az internet oldalon a következő feltételek alapján kerestünk szállást: harminc felnőtt férőhely, akadálymentes környezet, a teljes ellátás. Ennek összesen három szállásadó felelt meg. A felkínált szállások mindegyikén kellene még osztozni másokkal, és még nem biztosított a programhoz a tréning terem. Ezeket a helyeket a jelenlegi finanszírozás alapján nem lehetne igénybe venni, akkor sem, ha 10 vagy több fogyatékos fiatal venne részt ebben a programban. Így ahhoz, hogy fogyatékossgal élő fiatalokat tudjanak bevonni például egy ifjúsági cserébe a pályázó szervezetek, elég alapos ismerettel kellene rendelkezniük a megfizethető és megfelelő helyszínekről. Ez, mivel nem kifejezetten fogyatékos embereket támogató szervezetekről van szó, nem biztos, hogy elvárható.

Amennyiben az Európai Unió tényleg segíteni kívánja a fogyatékos fiatalok ifjúsági programokba történő integrációját, úgy érdemes volna a programok fejkvótáit a piaci áraknak megfelelően meghatározni, tekintve, hogy a magyar szervezetek többsége nem részesül állami támogatásban. Hipotézisünket igazoltnak tekintjük.

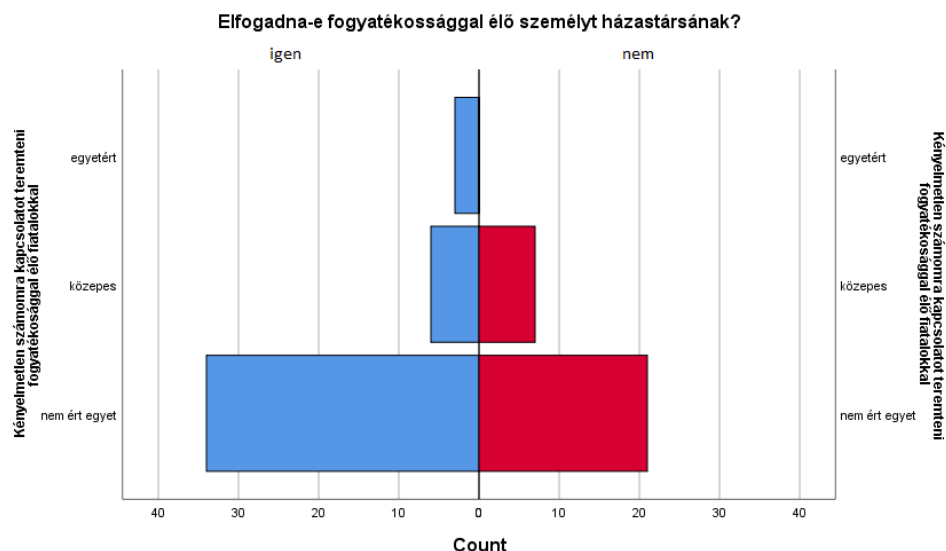
3. Feltételezzük, hogy a komplex támogatási szükségletű fiatalokkal kapcsolatos tapasztalatok és ismeretek hiánya negatívan hat a válaszadók attitűdjére, ami összefügg azzal, hogy a fogyatékossgal élő fiatalok alacsony számban vesznek részt az E+ projektekben.

Az elemzésünk számos pontján bebizonyosodott, hogy a válaszadók egy része egy ponton túl elutasító (élettársi kapcsolat, házasság, fogyatékos gyermek nevelése) a fogyatékos emberekkel szemben. A mintában azok, akik elutasítók, kellemetlennek élik meg a fogyatékos fiatalok közelségét, és gyakrabban vélik úgy, hogy speciálisan képzett szakemberre van szüksége egy fogyatékos fiatalnak, mert eltérőek a szociális szükségleteik és mert fogyatékos emberek csoportjában inkább képesek fejlődésre.

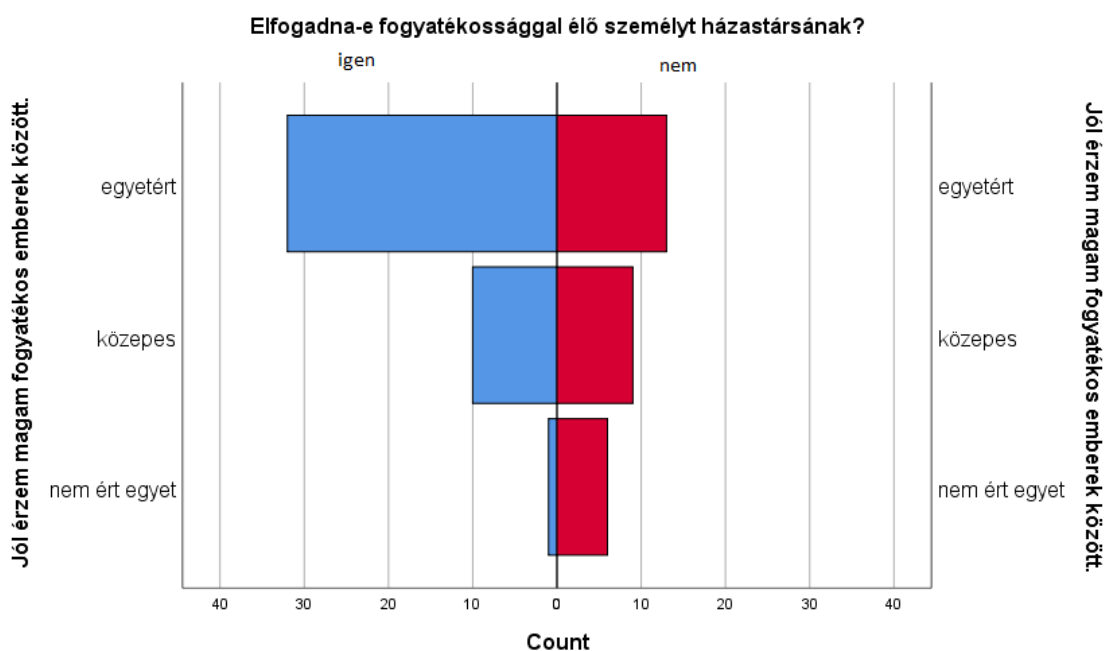
Azonban a következő ábrán az is jól látható, hogy a válaszadók bizonyos viszonyulásait – pl. fogyatékos személlyel való párkapcsolattól való elzárkózás – nem tudtuk eredményesen összevetni más attitűdmérő változókkal, vagyis nem sikerült közöttük oksági összefüggést felfedezni (28. ábra). Úgy gondoljuk, hogy a kitöltők egy része igyekezett a kitöltés során a tőle „elvárt” válaszokat adni, mivel a 29. ábrán, lényegét tekintve egy másképp megfogalmazott,

de jelentésében azonos állítás mentén mérhetően kettéválik a csoport. A mérhetőség ebben az esetben azt jelenti, hogy nem paraméteres próba szignifikáns különbséget mutat, tehát azok, akik jól érzik magukat fogyatékos emberek társaságában inkább tudják elképzelni magukat fogyatékos emberrel házassági kapcsolatban. Azonban a minta nagysága miatt ezt érdemes fenntartásokkal kezelni.

28. ábra Fogyatékos személy mint házastárs / kényelmetlen érzés fogyatékos személy társaságában

29. ábra Fogyatékos személy, mint házastárs/ jól érzi magát fogyatékos személy jelenlétében

8. táblázat Közérzet fogyatékos emberek társaságban és a párkapcsolat lehetősége fogyatékos emberrel

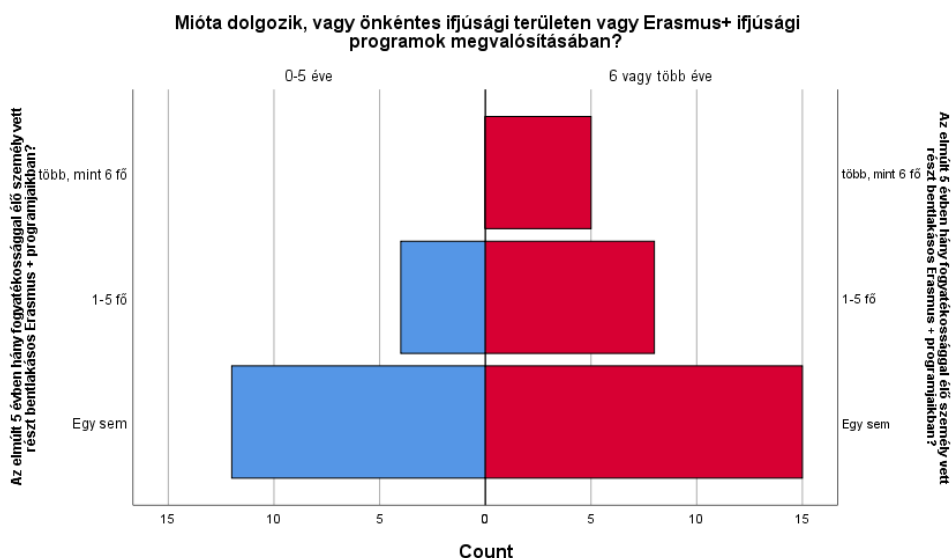
Mann-Whitney Teszt Rangok				
	Elfogadna-e fogyatékossgal élő személyt házastársának?	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Jól érzem magam fogyatékos emberek között.	igen	43	40,51	1742,00
	nem	28	29,07	814,00
	Total	71		

9. táblázat Szignifikáns különbség a közérzetben a házasságkötéshez való viszony alapján

Test Statistics ^a	
	Jól érzem magam fogyatékos emberek között.
Mann-Whitney U	408,000
Wilcoxon W	814,000
Z	-2,680
Asymp. Sig. (2-tailed)	,007
a. Grouping Variable: Elfogadna-e fogyatékossgal élő személyt házastársának?	

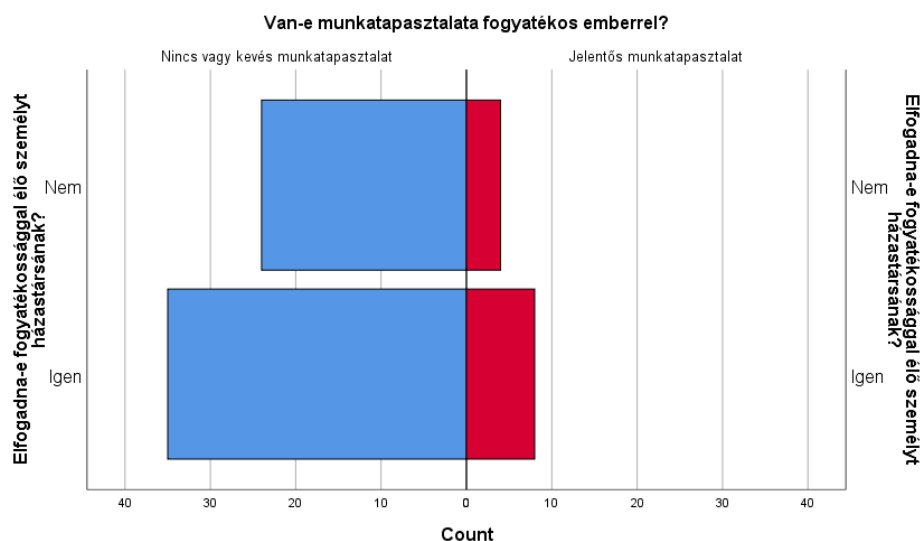
Az egyes attitűdmérő skálák és az ifjúsági területen eltöltött idő között nem találtunk szignifikáns kapcsolatot, például a válaszadók közérzetét nem befolyásolja szignifikánsan, hogy mennyi időt töltöttek el ifjúsági területen munkavállalóként vagy önkéntesként.

Az ifjúsági területen nagyobb tapasztalattal rendelkezők gyakrabban jelölték meg azt, hogy programjaikba az elmúlt 5 évben vontak be fogyatékos fiatalokat, ugyanakkor nem lehet szignifikáns különbséget kimutatni azok között, akik 5 évnél kevesebbet, vagy 6 évnél többet tevékenykedtek ezen a területen (30. ábra).

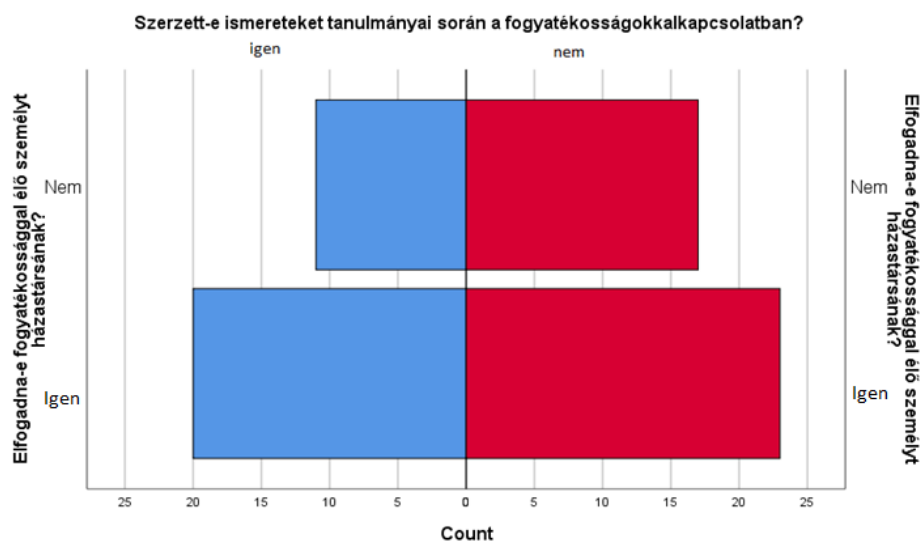
30. ábra Nemzetközi ifjúsági munkában szerzett tapasztalat viszonyítva a bevont fogyatékos fiatalok számához az elmúlt 5 évben.

Válaszadóink esetében, valószínűleg, nem az ismeretek, és nem a nagyobb munkatapasztalat lehet pozitív hatással az attitűdre (31.-32 ábra), így az E+ projektekbe való bevonási hajlandóságra, hanem a személyes érintettség foka, mélysége.

31. ábra Munkatapasztalat viszonya az elfogadáshoz a válaszadók körében

32. ábra Fogyatékosággal kapcsolatos ismeretek és elfogadás viszonya

A kérdőívnek 33. kérdéséből (Elfogadna-e....) társadalmi távolság skálát hoztunk létre, amelyet összevetettünk a háttérváltozókkal. A 10. táblázat azt mutatja, hogy a létrehozott index egyes változói esetében, hogy alakul a válaszadók véleménye. A 11. táblázat pedig azt, hogy az index alapján összességében a válaszadóknak milyen a viszonya a fogyatékos emberekhez, megítélésük szerint. A Mann-whitney próbákkal az anyagi megbecsültségről való vélemény és index között találtunk gyenge szignifikáns kapcsolatot (Asymp. Sig. 2-tailed $p < 0,031$), amely alapján úgy tűnik, hogy nagyobb a távolságtartás azok részéről, akik alacsonynak vélik jövedelmüket.

10. táblázat Az elfogadás mértéke.

33. Elfogadna-e fogyatékosággal élő személyt....							
		ismerősének	barátjának	rokonának	partnerének	háztársárának	gyerekének
N	Valid	71	71	71	71	71	71
	Missing	0	0	0	0	0	0
Mean		1,00	1,00	1,00	0,66	0,61	0,93
Mode		1	1	1	1	1	1
Std. Deviation		0,000	0,000	0,000	0,476	0,492	0,258

11. táblázat Társadalmi távolság a választás alapján

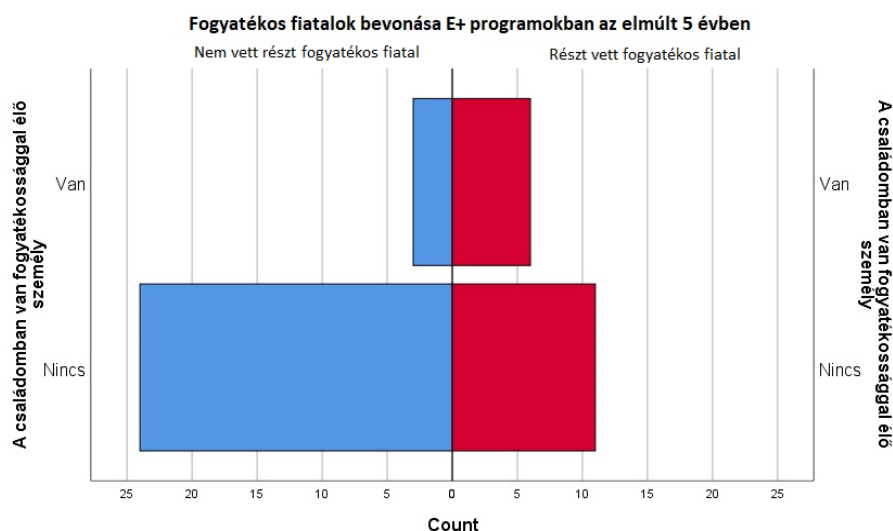
Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Társadalmi távolság	71	3	6	5,20	1,050
Valid N (listwise)	71				

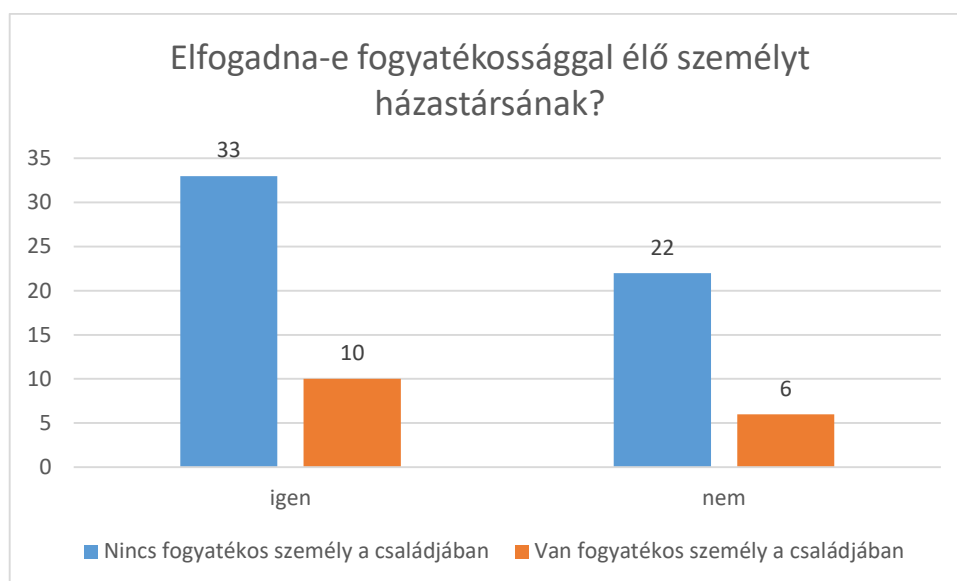
A családi kapcsolatokon keresztüli érintettség pozitívabb hatással van az ifjúsági programokba való bevonásra (33. ábra), ugyanakkor a fogyatékos emberekkel szembeni elutasítást vagy elfogadást a személyes érintettség nem befolyásolja pozitív vagy negatív irányba (34-35. ábra).

A minta nagysága, és azon belül a fogyatékos emberekkel szerzett szakmai tapasztalattal rendelkezők kis száma miatt óvatos feltételezés részünkről, hogy az ismeretek és szakmai tapasztalat nem befolyásolja számottevően a mélyen rejlő előítéleteket.

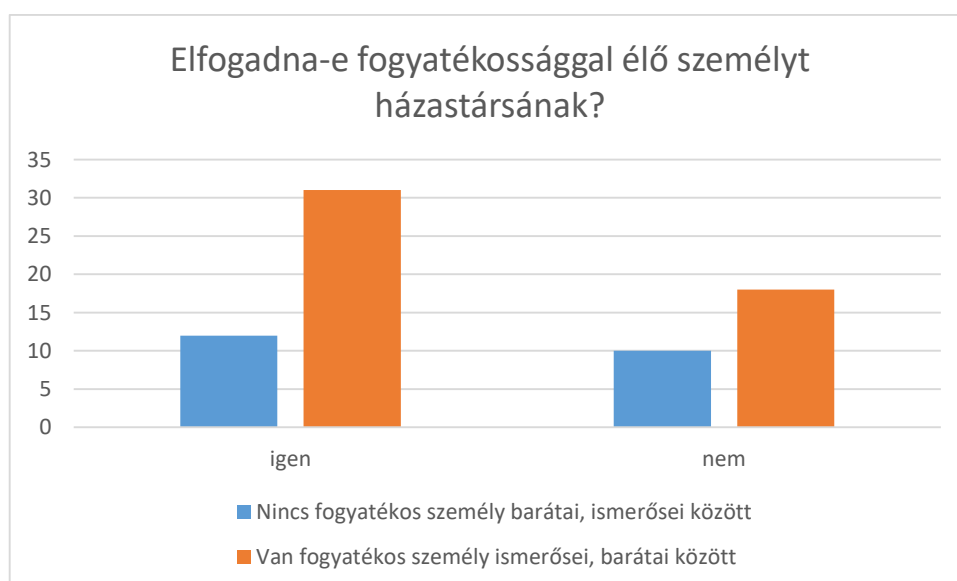
Azok, akik el tudnának képzelni akár házastársi kapcsolatot is fogyatékos személlyel attól függetlenül nyitottaknak gondolják magukat, hogy van-e személyes érintettségük vagy munkatapasztalatuk fogyatékos emberrel.

33. ábra fogyatékos emberrel való kapcsolat minősége és E+ programba való bevonás közötti összefüggés

34. ábra Válaszdók viszonya egy fogyatékos emberrel való házasságkötéshez annak alapján, hogy van-e fogyatékos ember családjában

35. ábra Fogyatékos személyekkel való ismeretség, baráti viszony és fogyatékos személy házastársként való elfogadása

Habár a tudás és a szakmai tapasztalat az elfogadás, pozitív attitűd tekintetében nem tűnik mérvadónak, az jól látható, a következő ismertetett változók mentén, hogy *a fogyatékossg terén felsőoktatásban szerzett ismeretekben lehetnek lényeges különbségek.*

Egyik kérdésünkben azt kértük a válaszadóktól, hogy válasszák ki az alábbi fogalmak közül, hogy melyik szerintük a legkorszerűbb fogyatékos személy megjelölésére. A fogalmak jogszabályokból származnak, amelyeket nem jelöltünk meg a válaszok mellett, de itt most megadjuk őket:

Def.1. az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással - illetve ezek bármilyen halmozódásával - él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja (2013. évi LXII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról).

Def. 2. az a személy, aki érzékszervi – így különösen látás-, hallásszervi, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során (A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény).

Def. 3. az a személy aki a fizikai, mentális vagy érzékszervi eltéréseknek köszönhetően, nem rendelkezik a mindennapi tevékenységek normál elvégzéséhez szükséges képességekkel, emiatt a társadalmi beilleszkedéshez, integrációhoz, inklúzióhoz támogatást igényel (*Law no. 448/2006 - Regarding the Protection and Promotion of the Rights of Disabled Person, 2008*)

Def. 4. az a személy, akinek korlátozott munkalehetőségei vannak krónikus testi, mentális vagy pszichológiai betegség vagy fogyatékoság (személy speciális szükségletekkel) miatt, feltéve, hogy fogyatékosága eléri az 50% -os súlyosságot...(görög definíció) (Gavalas, 2001)

A következő ábrán például jól látható, hogy még magukat fogyatékos emberek támogatásában tapasztaltnak vélt válaszadók is kiválasztják a hatályos román definíciót, amiben „normál elvégzéshez” kifejezés erősen minősítő jellegű.

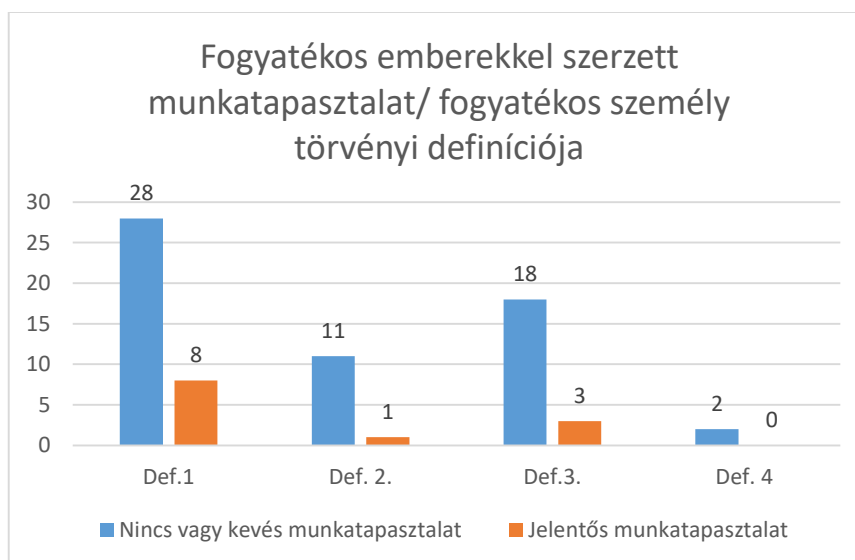
Ha tanulmányok szerinti bontásban vizsgáljuk meg, hogyan választottak definíciót, akkor láthatjuk, hogy nagy arányban választottak már nem hatályos, vagy éppen nem magyar definíciókat azok, akik tanulmányaik során nem tanultak gyógypedagógiát vagy bármilyen tárgyat fogyatékos emberekkel kapcsolatosan, ugyanakkor néhányan (19,7%) annak ellenére,

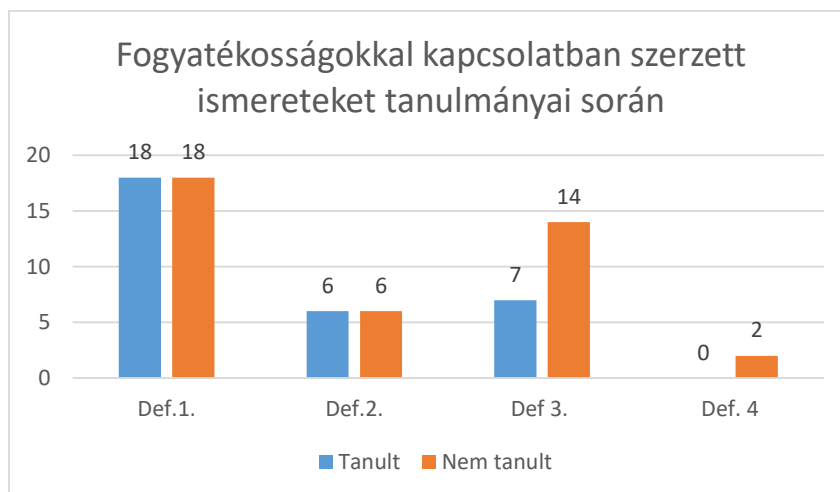
hogyan tanulmányaik során szereztek ilyen típusú ismereteket már nem hatályos, vagy az európai magasabb szintű szabályok értékeivel nem harmonizáló definíciót választottak (37. ábra).

Fontos kiemelni, hogy annak ellenére, hogy léteznek európai szintű meghatározások, az EU egyes tagállamaiban eltérő a szabályozás, így a terminológia is. Vannak olyan tagállamok, amelyek nem hoztak létre jogi keretrendszert, míg más országokban az **orvosi megközelítéstől** (az egyén képességekre helyezi a hangsúlyt) **a szociális megközelítésen** át (a társadalom által létrehozott akadályokra helyezi a hangsúlyt) sokféle definíció létezik (European Union, 2017).

A definícióválasztás elsősorban tehát azt a megközelítést vagy szemléletet tükrözheti a fentebbi két dimenzió mentén, ami a válaszadót jellemezheti.

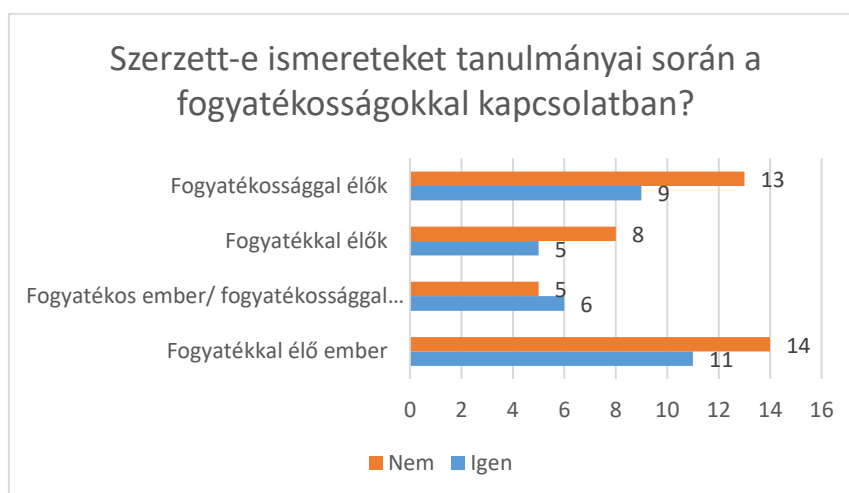

36. ábra A válaszadók véleménye a legkorszerűbb meghatározásokról fogyatékos személyek jelölésére munkatapasztalat függvényében

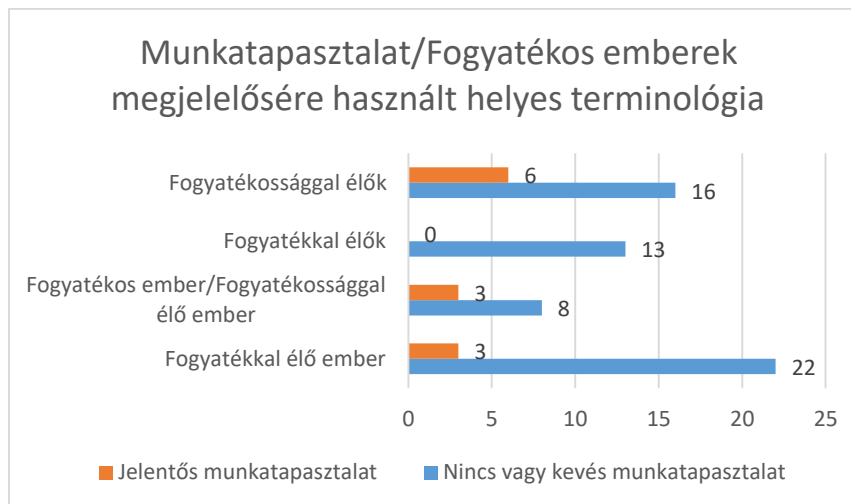

37. ábra A válaszadók véleménye a legkorszerűbb meghatározásokról fogyatékos személyek jelölésére tanulmányaik függvényében

A következő ábrákon megvizsgálhatjuk, hogy munkatapasztalat vagy a tanulmányok során szerzett ismeretek, hogyan függenek össze a megfelelő, tehát politikailag korrekt, a gyógypedagógia és a fogyatékoság tudomány területén is elfogadott, fogalomhasználattal. Ahogy korábban jeleztük (14-15. o.) a válaszadók túlnyomó része helytelen kifejezéssel illeti a fogyatékos embereket, mivel a köznyelvben ez a helytelen kifejezés honosodott meg. Véleményünk szerint a munkatapasztalatnak, de leginkább a tanulmányoknak a közvéleményben meghonosodott helytelen kifejezést ellensúlyoznia kellene, a fogyatékos embereket illető, helyes viszonyulás érdekében. A 38. és 39. ábrán pedig azt láthatjuk, hogy a szerzett ismeretek és a munkatapasztalat nincs hatással arra, hogy a válaszadók hogyan fogalmazzanak. Illetve a 39. ábrán láthatjuk, hogy azok, akiknek van munkatapasztalata fogyatékos személlyel a fogyatékkal élő kifejezést kisebb arányban választották.

38. ábra Tudatos fogalomhasználat és tanulmányok során szerzett fogyatékosággal kapcsolatos ismeretek

39. ábra Munkatapasztalat viszonya a helyes fogalomhasználathoz

Mivel a családi kapcsolatok esetében egy nem szignifikáns, de tendenciára utaló eredményt kaptunk, tehát hogy pozitívan befolyásolhatja az E+ ifjúsági programokba való bevonást ($p < 0,053$, $\phi 0,292$) a mélyebb ismeretség, ezért továbbra is feltételezhető, hogy a szakemberek mélyebb ismeretei a témában, és az intenzívebb munkatapasztalata pozitívan befolyásolná a fogyatékos fiatalok bevonását E+ programokba, azonban feltételezésünket a kapott eredmények nem tudták maradéktalanul megerősíteni. A fentebbi ábrák (36-39.) ellenben mutatják, hogy a válaszadók gyógypedagógiai, fogyatékossgtudományi és egyéb a fogyatékossghoz kötődő területeken hiányosak. Hipotézisünket részben tekintjük igazoltnak.

4. Bibliográfia

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 2016–2224.

Forrás: <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

44

Balázs-Földi, E. (2018). *Fogyatékos És Megváltozott Munkaképességű Munkavállalókkal Kapcsolatos Attitűdök*. Debreceni Egyetem.

Cheatham, L. P., Abell, N., & Kim, H. (2015). Development and validation of the social workers attitudes toward disability scale. *Journal of Social Work Education*, 51(2), 379–397.

Forrás: <https://doi.org/10.1080/10437797.2015.1012939>

Európai Ifjúsági Információs és Tanácsadó Ügynökség. (2018). *Európai Ifjúsági Információs Charta*.

Forrás <https://www.eryica.org/charter>

Fejes, J. B., & Szenczi, B. (2010). Tanulási korlátok a magyar és az amerikai szakirodalomba. *Gyógypedagógiai Szemle*, 38(4), 273–287.

Forrás: <https://epa.oszk.hu/03000/03047/00051/pdf/>

Gavalas, N. (2001). *Greek report on Disability Discrimination Law in the Field of*. 1–20.

Forrás: http://adapt.it/adapt-indice-a-z/wp-content/uploads/2014/08/gavalas_2012.pdf

Gróz, A. (2012). *Könyvismertetés: „Amit tudunk és amit nem... .. az értelmi fogyatékos emberek helyzetéről Magyarországon.”* (L. Bass, Szerk.). Kézenfogva Alapítvány.

Forrás <https://epa.oszk.hu/03000/03047/00056/pdf/>

Hajdú, T., Hermann, Z., Horn, D., Hönich, H., & Varga, J. (2022). *A közoktatás indikátorrendszere 2021*. Budapest: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont.

Forrás: https://kti.krtk.hu/wpcontent/uploads/2022/02/A_kozoktatás_indikatorrendszer_2021.pdf.

Höfflerné, P. É. (2017). A tanulási és magatartási problémák összefüggései a végrehajtó funkciók tükrében. *Gyógypedagógiai szemle*, 45(4), 259–272.

Forrás: <https://epa.oszk.hu/03000/03047/00078/pdf/>

Horváth, P. (2013). A fogyatékkal élők. Fogyatékosügyei alapismeretek Helyi Esélyegyenlőségi Programok készítéséhez. In A. Varga (Szerk.), *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon*. Pécsi Tudományegyetem.

45

Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/23818>

Katona, V., & Cserti-Szauer, C. (2019). *Együtt oktatunk és kutatunk! Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és A Gyógypedagógia Fejlesztéséért Alapítvány.

Nagy, Á. (2016). Az ifjúsági munka három tradíciója és magyarországi értelmezése. In T. Elek (Szerk.), *25 év. Jelentés az ifjúságügyről*. (o. 115–131). Budapest: Iuvenis – Ifjúság szakmai Műhely, Ifjúság szakmai Együttműködési Tanácskozás.

Ribiczey, N. (2010). Környezeti hatások és intellektuális fejlődés – Különböző megközelítések a környezet releváns aspektusainak. *Gyógypedagógiai szemle*, 35(1), 46–60.

Forrás: <https://epa.oszk.hu/03000/03047/00048/pdf/>

Egyéb források:

Európai Unió. (2021). *Végrehajtási iránymutatások az Erasmus + és az Európai Szolidaritási Testület befogadási és sokszínűségi stratégiájához*.

Forrás: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/hu/document/implementation-guidelines-erasmus-and-european-solidarity-corps-inclusion-and-diversity-strategy>

European Union. (2017). *European disability policy: From defining disability to adopting a strategy*.

Forrás: <https://doi.org/10.2861/308800>

Mikrocenzus 2016: A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői.

(2016). Központi Statisztikai Hivatal, 2018.

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_.pdf

United Nations. (2022). Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD).

46

YouthWiki. (2022). Youth Work - Hungary.

Forrás <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/hungary/10-youth-work>

2013. évi LXII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról

Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300062.TV>

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény

Forrás: https://static.valasztas.hu/nepszav03/hu/06/vf2/vf2/81_mell.htm

Law no. 448/2006 - Regarding the Protection and Promotion of the Rights of Disabled Person.
(2008).

Forrás <https://www.legislationline.org/documents/id/20791>

